

**Jyväskylän yliopiston
Ympäristötutkimuskeskus
tiedonantoja 159**

**Hannu Salo
Timo Tohmo**

**SUOMEN JA AHVENANMAAN KALATA-
LOUDEN RAKENNEOHJELMIEN 2000-
2006 VÄLIARVIOINNIN AJANTASAI-
TAMINEN**

Jyväskylä 2005

kala
tutkimus

Jyväskylän yliopiston
ympäristöntutkimus keskus
tiedonantoja 159

**SUOMEN JA AHVENANMAAN KALATALOUDEN RAKENNEOH-
JELMIEN 2000-2006 VÄLIARVIOINNIN AJANTASAISTAMINEN**

Hannu Salo & Timo Tohmo

Jyväskylän yliopisto
Ympäristöntutkimuskeskus

2005

ISSN 0781-8793
ISBN 951-39-2249-9
Kopijyvä Oy, Jyväskylä
2005

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto	1
2. Toimintaympäristö ja KOR-tuki	1
2.1. Toimintaympäristö	1
2.2. Kalatalouden ohjausrahasto	3
3. Suomen elinkeinokalatalouden rakenneohjelman toteutuminen ja vaikutukset	4
3.1. Manner-Suomi	4
3.1.1. Kalastus	4
3.1.2. Kalasatamien tilat ja laitteet	14
3.1.3. Vesiviljely	17
3.1.4. Kalanjalostus	21
3.2 Ahvenanmaa	26
3.2.1. Kalastus	26
3.2.2. Vesiviljely	29
3.2.3. Kalanjalostus	31
4. Kestävä kehitys ja ympäristöpolitiikka	33
5. Suositukset	36
5.1. Suositukset kaudelle 2000-2006	36
5.2. Yleiset suositukset vuoden 2006 jälkeen	38
5.3. Kalastus	39
5.4. Kalanviljely	40
5.5. Kalanjalostus ja kalakauppa	41
5.6. Pilottihankkeet ja –tutkimukset	41
Kirjallisuus	42

Esipuhe

Suomen liittyminen Euroopan unionin jäseneksi 1995 muutti merkittävästi elinkeinokalatalouden toimintaympäristöä ja -malleja. Tällöin EU:n rakennerahastoista tuli merkittäviä rahoitusvälineitä kalatalouden kehittämisessä. Erityisesti kalatalouden ohjauksen rahoitusvälineestä (KOR) tuli Suomen elinkeinokalatalouden kannalta merkityksellinen rakennerahasto. Rakennerahaston varojen käyttöä ohjataan määräaikaikaisilla ohjelmilla, joista ensimmäinen toteutettiin 1995-1999. Toinen ohjelmakausi alkoi vuonna 2000 ja päättyi vuonna 2006. Tämä selvitys on osa Suomen ja Ahvenanmaan vuosien 2000-2006 kalatalouden rakenneohjelmien ja tavoite 1-ohjelmien kalataloustoimenpiteiden arviointia, ja se täydentää ohjelmista aikaisemmin tehtyjä väliarviointeja. Tässä selvityksessä tarkastellaan myös tulevaa ohjelmakautta ja annetaan yleisluonteisia suosituksia tulevan ohjelman toteuttamiseksi.

Arvioinnin ovat tehneet tutkijat Hannu Salo Jyväskylän yliopiston ympäristöntutkimuskeskuksesta ja Timo Tohmo taloustieteiden tiedekunnasta. Selvityksen toteutukseen on osallistunut myös professori Hannu Niittykangas taloustieteiden tiedekunnasta. Ilman häntä kalatalouden rakenneohjelman väliarviointi ja nyt tehty väliarvioinnin ajantasaistaminen olisivat jääneet puutteellisiksi. Myös ylitarkastajat Harri Kukka, Timo Halonen ja Risto Lampinen maa- ja metsätalousministeriön kala- ja riistaosastolta ovat autanneet monella tapaa arvioinnin tekemisessä. Heille suuret kiitokset avusta.

Tekijät

1. Johdanto

Suomen ja Ahvenanmaan elinkeinokalatalouden rakenneohjelmia 2000-2006 on toteutettu viisi ja puoli vuotta, joten ohjelmien vaikutukset elinkeinokalatalouteen alkavat vähitellen näkyä. Varsinkin kalanjalostusyrietykset ovat pystyneet hyödyntämään hyvin rakenneohjelmaa, mutta myös kalastus- ja kalanviljely-yrietykset ovat tehneet melko paljon investointeja.

Tämä raportti liittyy rakenneohjelmien väliarviointiin¹. Raportissa tarkastellaan väliarvioinnin, joka valmistui kesällä 2003, jälkeen tapahtuneita muutoksia rakennerahoituksessa. Lisäksi raportissa annetaan suosituksia rakennerahaston varojen käytöstä. Raportissa tarkastellaan myös ympäristöpolitiikan vaikutuksia rakennerahaston vaikuttavuuteen ja siitä rahoitettuihin hankkeisiin.

2. Toimintaympäristö ja KOR-tuki

2.1. Toimintaympäristö

Suomalainen elinkeinokalatalous on muuttunut paljon viimeisen kymmenen vuoden aikana. Ala on ammattimaistunut ja siitä on tullut osa normaalia elintarviketuotantoa ja -kauppaa. Kalastus on muuttunut sivuammattikalastuksesta tai elämäntavasta enemmän yritystoiminnaksi. Kalanjalostus on modernisoitunut. Kalatukkukauppa on keskittynyt ja kauppaketjujen asema on päivittäiskalakaupassa vahvistunut. Kuluttajat ostavat yhä enemmän ei-neksiä ja pitkälle jalostettuja kalatuotteita.

Kalan kulutus on Suomessa varsin suurta verrattuna muihin Euroopan unionin jäsenmaihin. Suomalainen syö kalaa vuodessa keskimäärin 32 kiloa eli noin kuusi kiloa enemmän kuin muiden Euroopan jäsenvaltioiden asukkaat. Tuodun kalan, erityisesti norjalaisen viljellyn lohen, ja kalatuotteiden osuus on jatkuvasti kasvanut kalanjalostuksessa ja kalakaupassa. Vuonna 2003 kotimaisen kalan osuus kulutuksesta oli 5,6 kg henkeä kohden (filepainona) ja tuonnin osuus oli 9,4 kiloa henkeä kohden (tuotepainona). Erikoinen piirre suomalaisessa kalankulutuksessa on, että merkittävä osa, yli kaksi kiloa henkeä kohden, perustuu kotitalouksien omaan kalastukseen.

---

¹ Salo ym. (2003)

Kalatukkukauppa on kokenut suuren muutoksen viime vuosien aikana ja on odotettavissa, että rakennemuutos jatkuu. Kalatukkukauppojen liikevaihto on yli kaksinkertaistunut 1990-luvun aikana. Vuodesta 1999 vuoteen 2003 kaikkien kalatukkukauppojen liikevaihto kasvoi keskimäärin 21 prosentilla ja rakennetukea saaneiden yritysten liikevaihdon kasvu on ollut 44 prosenttia. Liikevaihdon kasvu on ollut todella suurta. Tukkukaupan muutosta kuvastaa se, että suurten yritysten osuus alan liikevaihdosta on viime vuosien aikana kasvanut ja keskisuurten yritysten pienentynyt. Tukkukaupan 10 suurinta yritystä vastaa jo 80 prosenttia alan koko liikevaihdosta².

Kalanjalostus on käynyt ja käymässä läpi samankaltaista rakennemuutosta kuin kalatukkukauppa. Jalostus on keskittynyt niin, että suurimpien yritysten osuus alan liikevaihdosta on nyt noin 70 prosenttia. Työpaikat eivät kuitenkaan ole vielä keskittyneet suuriin yrityksiin, vaan alalla on paljon pieniä jalostusyriksii. Alan nopeaa kasvua kuvaa se, että kalanjalostusyriksien liikevaihto on kasvanut vuodesta 1999 vuoteen 2003 noin 27 prosentilla.

Suomalainen kalaviljely perustuu edelleen kirjolohen kasvatukseen, vaikka muiden kalalajien kasvatusmäärät ovat kasvaneet viime vuosien aikana. Eriksisesti siian tuotanto on suurentunut. Viime vuosina kalankasvatuksen tuotantomäärä ja arvo ovat kuitenkin pienentyneet kovan hintakilpailun seurauksena. Alan kannattavuus on ollut huono ja tuotu lohi ja kirjolohi ovat vallanneet markkinoita. Tuodun lohen merkitys kalanjalostukselle on jo ohittamassa tai ohittanut kotimaisen kirjolohen ja kalastetun kalan merkityksen. Kalanviljelysektorin rakennemuutokseen liittyy myös alan keskittyminen, mutta se ei vielä ole ollut yhtä nopeaa kuin tukku- ja vähittäiskaupassa.

Ammattikalastajien määrä on ollut laskussa sekä merialueella että sisävesillä. Merialueelta saadun kalasaaliin arvo on pienentynyt. Sisävesillä saaliin arvo on pysynyt samalla tasolla viimeiset kymmenen vuotta, mutta on selvästi pienempi kuin 1980-luvulla. Merialueen tärkein saalislaji on silakka, jonka osuus saaliista yhdessä kilohailin kanssa on noin 90 prosenttia³. Sisävesien tärkein saalislaji on muikku. Kalakaupan ja –jalostuksen keskittyminen ja kuluttajien kulutustottumusten muutos ovat heikentäneet kalastajien asemaa. Saaliin jakelutievaihtoehtojen määrä on vähentynyt ja kalastajan asema kalakauppaketjussa on heikentynyt.

Suomalaisten elinkeinokalatalouden yritysten harjoittama vientikauppa on vähäistä⁴. Viennin arvo oli vuonna 2002 noin 11 miljoonaa euroa, kun tuonnin arvo oli noin 150 miljoonaa euroa. Tuonnin määrä ja arvo ovat kasvaneet 2000-luvulla ja kalanjalostusyriksykset ovat yhä enemmän kiinnostuneita raaka-aineen tuonnista ulkomailta.

---

² Korhonen (2005)

³ RKTL (2004)

⁴ RKTL (2005)

2.2. Kalatalouden ohjausrahasto

Vuonna 2004 Suomessa toimi kalatalousyrityksiä 1952 kappaletta. Näistä yrityksistä KOR-tukea oli saanut hieman alle 14 prosenttia. Suhteellisesti eniten rakennetukea ovat hyödyntäneet kalatukkukaupparyitykset, joista rakennetukea on saanut joka kolmas yritys. Vähiten rakennetukea ovat saaneet kalastusyritykset, joista tukea myönnetty noin 10 prosentille yrityksistä. Myös kalan vähittäiskaupparyitykset ovat hakeneet ja saaneet vähän rakennerahoitusta.

Taulukko 1. Kalatalousalan yritysten määrä⁵ vuonna 2004 ja rakennetukea ajanjaksolla 1.1.2000-31.12.2003 saaneiden yritysten määrä. (Lähde: Korhonen, 2005; Tilastokeskus: Yritys- ja toimipaikkarekisteri; RKTL)

Toimiala	Yrityksiä lkm	Rakenne-tukea saaneita yrityksiä lkm		Tukea saaneiden osuus yrityskannasta %
		Rakenne-ohjelma-alue	Tavoite 1-alueet	
Kalastus	1184	86	33	10,1
Kalanviljely	327	33	34	20,5
Kalan ja kalatuotteiden jalostus ja säilöntä	188	29	11	21,3
Kalatukkukauppa	90	25	4	32,2
Kalan, äyriäisten ja nilviäisten vähittäiskauppa	163	12	5	10,4
Yhteensä	1952	185	84	

Manner-Suomessa vuoden 2005 maaliskuun loppuun mennessä rakennetukea saaneita hankkeita on ollut 1295 kappaletta. Rahoitusta on sidottu yhteensä 82,2 miljoonaa euroa, josta julkisen rahoituksen määrä on 48,2 miljoonaa euroa. Eniten julkista rahoitusta on myönnetty kalanjalostukseen ja kalatukkukauppaan ja ammattikunnan toimiin liittyviin hankkeisiin.

Ahvenanmaalla hankkeita on ollut 136 kappaletta, joihin julkista rahoitusta on sidottu 2,9 miljoonaa euroa. Eniten julkista rahoitusta on myönnetty pilotihankkeisiin ja -tutkimuksiin ja kalanjalostukseen ja kalatukkukauppaan.

Rakenneohjelman väliarvioinnin jälkeen merkittäviä muutoksia on tapahtunut pyyntiponnistuksen säätelyä koskevassa toimenpiteessä. Alusten romuttaminen on käynnistynyt ja niitä koskevia hankkeita on ollut 14 kappaletta. Kalanjalostusyritykset ovat jatkaneet tuotantonsa kehittämistä. Kalastusyritysten uusien hankkeiden määrä on ainakin väliaikaisesti pienentynyt.

⁵ Yrityksiä, joilla on erilaiset Y-tunnukset.

3. Suomen elinkeinokalatalouden rakenneohjelman toteutuminen ja vaikutukset

3.1. Manner-Suomi

3.1.1. Kalastus

Rakenneohjelman toteutuminen

Elinkeinokalatalouden rakenneohjelmassa ohjelmakaudella 2000-2006 välittömästi kalastukseen kohdennetuissa toimenpiteissä, 1) pyyntiponnistuksen säätely, 2) alusten rakentaminen, 3) alusten nykyaikaistaminen, 4) sisävesi- ja talvikalastus, 5) pienimuotoinen rannikkokalastus, 6) sosiaalitaloudelliset toimet ja 7) tilapäinen lopettaminen, on Manner-Suomessa kehittämisrahoitusta yhteensä 26,8 miljoonaa euroa, mistä suurin osa (68 %) on kohdennettu kalastuslaivaston uusimiseen ja nykyaikaistamiseen.

Kalastus on hyödyntänyt rakennetukia hyvin. Elinkeinokalatalouden rakenneohjelma on tehnyt mahdolliseksi kalan kylmäketjun kehittämisen tuotantoketjun alkupäässä samoin kuin hygienialainsäädännön vaatimien muutosten toteuttamisen nykyaikaistamalla vanhoja kalastusaluksia ja rakentamalla kokonaan uusia aluksia. Eniten hankkeita on ollut Varsinais-Suomen ja Pohjanmaan TE-keskusten alueella.

Väliarvioinnin perusteella uusien alusten rakentamisen ja alusten nykyaikaistamisen oletettiin ohjelmakauden lopulla vaikeutuvan. Uusia kalastusaluksia on kuitenkin arvioinnin jälkeen hankittu yhteensä 58 eli kalastajat modernisoivat edelleen voimakkaasti aluskantaansa. Investointihalukkuus indikoi kalastajien uskosta tulevaisuuteen ja alan toimintaedellytyksiin lähitulevaisuudessa. **Alusten nykyaikaistamisen toimenpiteessä painopiste on väliarvioinnin jälkeen siirtynyt pyydysten modernisointiin hyljetuhojen vähentämiseksi.**

Väliarvioinnissa esitettiin, että pyyntiponnistuksen säätelyyn, sosiaalitaloudellisiin toimiin ja toiminnan tilapäiseen lopettamiseen kohdennettua rahoitusta on tarkkailtava ja tarvittaessa siirrettävä muihin toimenpiteisiin. Arvioinnin jälkeen 14 alusta ollaan romuttamassa, mikä edistää jäljelle jäävien alusten toimintaedellytyksiä.

Väliarvioinnin mukaan sisävesi- ja talvikalastuksen osalta tärkeitä hankkeita ovat laatuun ja kalastustekniikkaan liittyvät hankkeet. **Toimenpiteessä on kuitenkin painopiste siirtynyt väliarvioinnin jälkeen laatuun ja kalastustekniikkaan liittyvistä hankkeista kalastuksessa tarvittavien kulkuvälineiden kuten mönkijöiden ja moottorikelkkojen hankintaan.** Muutos indikoi sitä, että kalastajat ovat mahdollisesti jo tehneet tärkeimmät

investointinsa. Pienimuotoista rannikkokalastusta harjoittavien kalastajien investointihalukkuus oli ohjelman alkupuolella alhainen. Investointihalukkuus ei kuitenkaan ole noussut väliarvioinnin jälkeen. **Ennen ohjelmakauden loppua olisikin pyrittävä madaltamaan pienimuotoista rannikkokalastusta harjoittavien yritysten esteitä investointeihin ja yhteistyöhön mahdollisimman tehokkaasti.**

Taulukko 2. Suomen elinkeinokalatalouden rakenneohjelman 2000-2006 väliraportin suositukset ja niiden toteutuminen.

Suositus	Toteuma	Seuraus
<p>Pyyntiponnistuksen säätelyyn, sosiaalitaloudellisiin toimiin ja toiminnan tilapäiseen lopettamiseen liittyvää rahoituskehystä on tarkkailtava ja jos hankkeita ei synny varoja voidaan siirtää muihin toimenpiteisiin</p> <p>EU:n kalastuspolitiikan ja saalis-kiintiöiden vuoksi uusien aluksien rakentaminen ja alusten nykyaikaistaminen ohjelmakauden lopulla vaikeutuu. Nykyisten rakentamis-suunnitelmien toteutuminen on epävarmaa, joten lisärahoitusta ei toimenpiteeseen tarvita. Tilanteen kehittymistä on kuitenkin seurattava ja toteutettaviin hankkeisiin on varattava rahoitusta.</p> <p>Sisävesi- ja talvikalastus toimenpiteen hankkeet ovat olleet pieniä. Varoja on sidottu vasta 17 prosenttia. Toimenpidekokonaisuudessa ei ole lisärahoitustarvetta mutta yrityshankkeisiin on kuitenkin varattava niiden tarvitsema rahoitus. Alalle tärkeitä hankkeita ovat laatuun ja kalastustekniikkaan liittyvät hankkeet, joilla varmistetaan saalisvarmuus ja nostetaan kannattavuutta saalisyksikköä kohden.</p> <p>Pienimuotoiseen rannikkokalastukseen liittyviä hankkeita on vähän, sillä kalastajien investointihalukkuus on ollut alhainen. Hankkeiden syntyminen vaatii hankevetäjiä, joiden kustannuksia tulisi voida rahoittaa. Varoja voidaan siirtää muihin toimenpidekokonaisuuksiin.</p>	<p>* 14 kalastusalausta romutetaan</p> <p>* sosiaalitaloudellisia toimille ja toiminnan tilapäiseen lopettamiseen ei toistaiseksi käyttöä Manner-Suomessa</p> <p>* Uusia kalastusaluksia hankittu väliarvioinnin jälkeen 58</p> <p>* Väliarvioinnin jälkeen tukeapyydysten modernisointiin alusten nykyaikaistamisen toimenpiteessä</p> <p>* Laatuun ja kalastustekniikkaan liittyvistä hankkeista on väliarvioinnin jälkeen siirretty mönkijöiden ja moottorikelkkojen hankintaan</p> <p>* Investointihalukkuus ei ole lisääntynyt väliarvioinnin jälkeen</p>	<p>* Jäljelle jäävien alusten toimintaedellytykset paranevat</p> <p>* Kalastuskapasiteetin ja kalavarojen kohtaanto paranee</p> <p>* Aluskanta modernisoituu edelleen</p> <p>* Investointiaktiivisuus indikoi sitä, että kalastajat näkevät alalla hyviä toimintaedellytyksiä tulevaisuudessa</p> <p>* Hyljetuhot hieman vähentyneet uusien pyydysten myötä</p> <p>* Onko kalastajilla jo tärkeimmät investoinnit tehty?</p> <p>* Ennen ohjelmakauden loppua pyrittävä madaltamaan pienimuotoista rannikkokalastusta harjoittavien yritysten esteitä investointeihin ja yhteistyöhön</p>

Rakenneohjelman tavoitteet

Suomen elinkeinokalatalouden rakenneohjelman 2000-2006 tavoitteena kalastuksen osalta on:

- 1) Edistää kalavarojen uusiutumista ja hyödyntämistä
- 2) Tuotannon monipuolistaminen, mikä kalastuksen osalta tarkoittaa mm. vajaasti hyödynnettyjen kalalajien kalastamista. Tarkoituksena on siten sekä kalan tarjonnan lisääminen että monipuolistaminen.
- 3) Kalan laadun parantaminen sekä kalastuksen kannattavuuden edistäminen. Tuen painopisteenä ovat hankkeet, joiden tarkoituksena on parantaa alusten hygieniatasoa ja edistää työturvallisuutta. Kannattavuuden edistämiseksi tuetaan uusien alusten rakentamista laivasto-ohjelman sallimissa puitteissa.
- 4) Tukea kalastajien siirtymistä rehukalastuksesta silakan ja kilohailin pyyntiin ihmisravinnoksi.

Ensimmäisen tavoitteen saavuttamiseksi Suomen kalastuslaivastoa on tarkoitus sopeuttaa käytettävissä oleviin kalavaroihin. Tavoitteen saavuttamiseksi tuetaan kalastusalusten romuttamista, alusten siirtämistä pysyvästi kolmanteen maahan ja alusten siirtämistä muuhun käyttöön kuin kalastukseen (esim. matkailu)⁶. Vuoden 2003 väliarvioinnissa pyyntiponnistuksen säätelyyn kuuluvia hankkeita ei ollut käynnistetty vielä ensimmäistäkään. Taulukkoon 3 on koottu kalastukseen liittyvät tavoitteet, niiden toteutumisen ja seuraukset onnistuneesta tai epäonnistuneesta tavoitteiden saavuttamisesta.

Euroopan Unionin kalastuspolitiikan muutosten seurauksena *pyyntiponnistuksen säätely*-toimenpiteen merkitys on kasvanut ja romutuksen kohteeksi on joutumassa 14 alusta, joista 31.3.2005 mennessä on toteutunut jo kahdeksan aluksen romutus. Romutettujen alusten myötä työpaikkoja väheni ilman korvaavia työpaikkoja kalastuksesta yhteensä 24. Kahdeksan romutettavista aluksista on Varsinais-Suomen, kolme Uudenmaan ja kaksi Pohjanmaan TE-keskuksen alueella. Romutukset voivat parantaa muiden kalastusalusten toimintaedellytyksiä parantaen niiden kannattavuutta sekä edistävät kalastuskapasiteetin ja kalavarojen parempaa tasapainoa. Kalastuslaivaston rakenne muuttuu kun vanhempia aluksia romutetaan. Lisäksi Suomen suurin silakkatroulari Silva Nova on myyty ulkomaille, mikä vähensi Suomen kalastuslaivastoa entisestään. Toimenpiteen rahoituskehys on 4,5 miljoonaa euroa, mistä on 89 prosenttia sidottu. **Rahoituskehukseen ei näyttäisi olevan tarvetta tehdä muutoksia ohjelmakauden lopulla.**

---

⁶ Kalakantojen säilyttämisen edistämiseksi asetetaan myös kalastuskiintiöitä lohelle, silakalle, turskalle ja kilohailille. Lisäksi erilaisilla kalastusrajoituksilla säädellään pyyntiä. Kiintiöt ja rajoitukset määrittävät osaltaan elinkeinokalatalouden toimintaympäristöä ja toimintaedellytyksiä.

Taulukko 3. Suomen elinkeinokalatalouden rakenneohjelman 2000-2006 tavoitteet ja niiden toteutuminen.

Tavoite	Toteuma	Seuraus
Edistetään kalavarojen uusiutumista ja hyödyntämistä	<ul style="list-style-type: none"> * Romutuksen kohteeksi joutumassa 14 alusta (8 jo toteutunut) * Työpaikkoja väheni romutuksessa kalastuksesta yhteensä 24 	<ul style="list-style-type: none"> * Romutukset parantavat jäljelle jäävien toimintaedellytyksiä
Tuotannon monipuolistaminen, mikä kalastuksen osalta tarkoittaa mm. vajaasti hyödynnettyjen kalalajien kalastamista. Tarkoituksena on siten sekä kalan tarjonnan lisääminen että monipuolistaminen.	<ul style="list-style-type: none"> * Vajaasti hyödynnetyt kalalajit erikoisuuksia tai marginaalia 	<ul style="list-style-type: none"> * Jalostusyritysten ja kuluttajien epäilyt tuotteiden kysynnän kasvumahdollisuuksiin
Kalan laadun parantaminen sekä kalastuksen kannattavuuden edistäminen. Tuen painopisteinä ovat hankkeet, joiden tarkoituksena on parantaa alusten hygieniatasoa ja edistää työturvallisuutta. Kannattavuuden edistämiseksi tuetaan uusien alusten rakentamista laivasto-ohjelman sallimissa puitteissa.	<ul style="list-style-type: none"> * Rakennettu uusia aluksia ja nykyaikaistettu vanhoja aluksia * Väliarvioinnin jälkeen painopiste on siirtynyt alusten nykyaikaistamisesta moottorien uusimisesta pyydysten modernisointiin 	<ul style="list-style-type: none"> * Alusten hygieniataso parantunut * Työturvallisuus parantunut → Vaikutetaan kannattavuuteen
Tukea kalastajien siirtymistä rehukalastuksesta silakan ja kilohailin pyyntiin ihmisravinnoksi.	<ul style="list-style-type: none"> * Elintarvikesilakan osuus kokonaissaaliista pudonnut huomattavasti 1999-2003, vaikka silakan kulutus on kasvanut samanaikaisesti hieman 	<ul style="list-style-type: none"> * Silakka on muuttumassa yhä voimakkaammin erikoistuotteeksi → Erikoistuotteen leima saattaa nostaa tuottajahintaa ja lisätä pyyntiä
Kannattavuuden lisääminen, kalan käsittelyn ja hygienian parantaminen ja työolosuhteiden ja työturvallisuuden parantaminen sisävesi- ja talvikalastuksessa.	<ul style="list-style-type: none"> * Tuettu uusien alusten hankintaa * Tuettu alusten nykyaikaistamista * Tuettu talvikalastusinvestointeja * Tuen painopiste siirtynyt väliarvioinnin jälkeen moottorikelkkoihin ja mönkijöihin 	<ul style="list-style-type: none"> * Hygienian parantunut * Työturvallisuus parantunut * Ympäristöhaitat alentuneet → Vaikutettu kannattavuuteen * Onko tärkeimmät investoinnit sisävesillä jo tehty?
Lisätä kalastajien yhteistyötä, kehittää kalastusta ja markkinointia ja monipuolistaa kalastajien toimintaa pienimuotoisessa rannikkokalastuksessa.	<ul style="list-style-type: none"> * Hankkeita vähän ja näyttäisi ettei tavoite toteudu 	<ul style="list-style-type: none"> * Kehittämistä vaikeuttaa kalastuksen jatkumisen epävarmuus, kalastusoikeuksien saanti sekä kalastajien asenteet
Alle 25 v. kalaa vähintään kerran viikossa syövien osuus nousisi 55%:iin	<ul style="list-style-type: none"> * Osuus pudonnut 45%:iin 	<ul style="list-style-type: none"> * Kalaa syömättömien osuus ikäluokasta kasvanut 12%:iin → Säilyykö kalan kotimaisen kulutuksen korkea taso tulevaisuudessaakin

Toisena tavoitteena Suomen elinkeinokalatalouden rakenneohjelmalla kalastuksen osalta on tuotannon monipuolistaminen, mikä kalastuksen osalta tarkoittaa mm. vajaasti hyödynnettyjen kalalajien kalastamista. Tarkoituksena on siten sekä kalan tarjonnan lisääminen, että monipuolistaminen. Esimerkiksi alan ammattikunnan toimista on rahoitettu vajaasti hyödynnettyihin kalalajeihin liittyviä hankkeita. Hankkeiden tulokset ovat toistaiseksi marginaalisia mutta mielenkiintoisia kuten esimerkiksi liikelahjojen kehittäminen vähäarvoisesta kalasta jne. Jalostusyrittäjät suhtautuivat hankkeisiin kuitenkin epäileväisesti mm. siitä syystä että useista yrityksistä huolimatta tuotteiden läpilyöntiä markkinoilla ei ole vielä tapahtunut. Johtavat kalanjalostusyrietykset eivät usko esimerkiksi särkikalatuotteiden kysynnän kasvuun Suomessa ja pitävät niitä erikoisuuksina, joita mahdollisesti voidaan valmistaa pienyrityksissä.

Kannattavuuden parantamista tavoitellaan erityisesti uusien alusten rakentamisella⁷ ja alusten nykyaikaistamisella. Tuen painopisteenä ovat hankkeet, joiden tarkoituksena on parantaa alusten hygieniatasoa ja edistää työturvallisuutta. *Uusien alusten rakentamisen* tavoitteena ohjelmakaudella on, että uutta kapasiteettia rakennetaan 20 gigatonnia, konetehonlisäyksiään 500 kW. Kyseiset tavoitteet on ohjelmassa saavutettu. Uusien alusten rakentaminen on parantanut alusten hygieniaoaloja ja työturvallisuutta, sillä uudet alukset täyttävät uudet hygieniata ja työturvallisuutta koskevat säädökset. Väliarvioinnin jälkeen uusien kalastusalusten hankintaan on myönnetty KOR-tukea yhteensä 58 hankkeessa, joista Varsinais-Suomessa 21, Pohjanmaalla 17 ja Uudellamaalla 14.

Painopiste *alusten nykyaikaistamisessa* on ollut ohjelman alkupuolella moottoreiden uusimisessa. Myös alusten työturvallisuutta ja hygieniatasoa on parannettu elinkeinokalatalouden rakenneohjelman strategian mukaisesti. Väliarvioinnin jälkeen painopiste alusten nykyaikaistamisessa on siirtynyt pyydysten modernisointiin. Hyljetuhojen kasvu on pakottanut kalastajat hankkimaan hylkeenkestäviä pyydyksiä. Hankkeet ovat painottuneet Varsinais-Suomeen, Pohjanmaalle ja Uudellemaalle. Varsinais-Suomessa on väliarvioinnin jälkeen käynnistetty 40 hanketta, joista noin puolessa on investoitu hylkeenkestävien pyydysten hankintaan. Varsinais-Suomessa on myös investoitu alusten turvallisuuteen muutamissa hankkeissa. Muissa hankkeissa on modernisoitu kalastusaluksia hankkimalla esimerkiksi verkonnostokone, generaattori, vetokone jne. Pohjanmaan 35 hankkeesta noin kaksi kolmasosaa liittyy hylkeenkestävien pyydysten hankintaan. Lisäksi Pohjanmaan kalastusalukset ovat investoineet alusten turvallisuuteen ja alusten nykyaikaistamiseen muutoinkin. Uudenmaan investoinnit ovat pääsääntöisesti kohdistuneet hylkeenkestävien pyydysten hankintaan.

---

⁷ Laivasto-ohjelman sallimissa puitteissa

Alusten nykyaikaistamisella tavoitellaan lisäksi kapasiteetin lisäystä, sillä tavoitteena on, että alusten vetoisuus lisääntyy nykyaikaistamisen seurauksena 25 GT ja konetehto kasvaa 1250 kW. Kyseiset tavoitteet on ohjelmassa saavutettu.

Työturvallisuutta on parannettu ohjelmakauden tässä vaiheessa yhteensä 107 hankkeessa. Toimintalinjassa tavoitteena olevaa työturvallisuuden parantamista on rakenneohjelmassa edistetty myös alan ammattikunnan toimissa, missä toimenpiteessä on rahoitettu useiden turvallisuuskurssien järjestämistä kalastajille.

Neljäntenä tavoitteena kalastuslaivaston uudistamisen ja nykyaikaistamisen toimenpiteessä on kohdentaa kehittämisrahoitusta tukemaan kalastajien siirtymistä rehukalastuksesta silakan ja kilohailin pyyntiin ihmisravinnoksi. Elintarvikesilakan osuus oli vielä vuonna 1999 yli kolmasosa silakan kokonaissaaliista⁸. Vuonna 2003 osuus oli pudonnut neljäsosaan silakan kokonaissaaliista. Kilohailin ja silakan kokonaissaaliin osuus elintarvikesilakan ja -kilohailin saaliista on pudonnut vuoden 1999 noin 48 prosentista vuoden 2003 noin 35 prosenttiin. Elintarvikesilakan saaliin määrä on pudonnut vuodesta 1999 vuoteen 2003 noin 44 prosenttia ja kilohailisaaliin yli puolella. Teollisuussilakan saalis on pudonnut samanaikaisesti vain kymmenesosalla. Silakan kulutus (kg/hlö filepainona) oli vuonna 1999 noin 0,8 kg/hlö ja vuonna 2003 noin 0,9 kg/hlö. Vaikka elintarvikesilakan osuus kokonaissaaliista on pudonnut huomattavasti ajanjaksolla 1999-2003, niin kuitenkin silakan kulutus ravintona on samanaikaisesti kasvanut hieman.

Elintarvikesilakan tuottajahinta on lähes kolminkertainen teollisuussilakan tuottajahintaan verrattuna, mutta siitä huolimatta elintarvikesilakan pyynti on vähentynyt. Kysyntä ja tarjonta johtavat yhdessä tilanteeseen, missä kalastajat suosivat teollisuussilakan pyyntiä enemmän kuin elintarvikesilakan. Elintarvikesilakan pyynnin kasvattamiseksi tulisikin silakan kulutusta saada kasvamaan kotimaassa tai ulkomailla, tukea elintarvikesilakan pyyntiä varten hankittavien alusten modernisointia riittävästi. Riittävän korkea elintarvikesilakan tuottajahinta (tai riittävän alhainen teollisuussilakan kysyntä tai tuottajahinta) tekee elintarvikesilakan pyynnin houkuttelevammaksi.

Elinkeinokalatalouden rakenneohjelman toimenpiteillä pyritään toisaalta pitämään kalan kulutus vähintään nykyisellä tasolla ja toisaalta tavoitteena on myös kalan kysynnän lisääminen. Tärkeänä asiana rahoituksen suuntaamisessa pidetään kotimarkkinoiden lisäksi panostusta vientimahdollisuuksien etsimiseen ja hyödyntämiseen, koska ohjelma-asiakirjan mukaan kalan kulutuksen ei Suomessa ennakoida kasvavan ainakaan nopeasti. Kalan kulutus on kasvanut 2000-luvulla pitkälti norjalaisen kasvatetun lohen kysynnän kasvun myötä. Myös kulutuksen arvo on suurentunut. Kala on ollut hyvin

---

⁸ Korhonen (2005)

esillä eri medioissa kuten esimerkiksi lehdissä ja ruokaohjelmissä, mikä omalta osaltaan on edistänyt kalan kulutuksen lievää kasvua. Jalostusyri-tysten edustajat uskovat, että samanlainen kehitys jatkuu tulevaisuudessa. Kalankulutuksen säilyttämiseksi ainakin nykyisellä tasolla tai kalajalosteiden kulutuksen kasvattaminen vaatii yritysten ja koko toimialan yhteisiä ponnistuksia. Lisäksi päivittäistavarakaupan ja suurkeittiöiden sisäänostajat ovat logistiikkaketjun solmukohtia, joiden kautta kulkee suuri osa kuluttajille tarjolla olevasta kalasta ja kalatuotteista.

Noin 60 prosenttia suomalaisista syö kalaa vähintään kerran viikossa. Vähintään kerran viikossa kalaa syövien joukossa on eniten vanhempia ikäluokkia. Siten rakenneohjelmassa tavoitellaankin että alle 25-vuotiaiden kalaa vähintään kerran viikossa syövien osuus nousisi 55 prosenttiin. Vuonna 2002 osuus kävi jo noin 49 prosentissa mutta on pudonnut vuonna 2003 noin 45 prosenttiin. Huolestuttavaa on lisäksi se, että niiden osuus ikäluokasta, jotka eivät syö kalaa laisinkaan on kasvanut vuodesta 2000 noin kymmenesosasta vuoden 2003 vajaaseen 12 prosenttiin. Nuorison kalankäytön lisäämiseksi tarvitaan eineksien ja puolivalmisteiden lisäämistä ja helposti laitettavia kalaruokia sekä valistuksen lisäämistä kouluissa. Kalapuikot ovat esimerkki tuotteesta, jota syödään vaikka ns. perinteiset kalaruoat eivät kiinnostakaan. Toisaalta ns. trendituotteiden, kuten esimerkiksi sushi ruoat, voisi ajatella kiinnostavan myös nuoria.

Yritysten toiminnan laajuutta voidaan arvioida yritysten henkilöstön, liikevaihdon ja jalostusarvon perusteella⁹. Kalastusyri-tysten määrä kääntyi kasvuun 2000-luvulla 1990-luvun lopulla tapahtuneen voimakkaan yritysten määrän supistumisen jälkeen. Myös **liikevaihdolla mitattuna kalastusyri-tysten toiminta on laajentunut 2000-luvulla**, sillä yritysten liikevaihto on kasvanut vuodesta 1999 vuoteen 2003 noin 54 000 eurosta lähes 63 000 euroon. Samanaikaisesti yritysten jalostusarvo on noussut 25 000 eurosta yli 28 000 euron. Työllisten määrä kalastuksessa sen sijaan on ollut laskussa. Rakenneohjelman alueella toimialan työllisten määrä laski vuoden 1996 lähes 900 kalastajasta vuoden 2003 noin 760 kalastajaan¹⁰. Kalastus on edelleen elinkeinokalatalouden sektoreista vesiviljelyn ohella hajaantunein. Kalastuksen ja vesiviljelyn henkilöstön määrä on vuoden 1995 jälkeen hajaantunut¹¹.

Current ratio mittaa *yrityksen maksuvalmiutta* ja indikaattori kertoo siitä, miten turvatussa asemassa lyhyen vieraan pääoman sijoittajat ovat, jos yrityksen toiminta yllättäen loppuisi. Maksuvalmiuden hyvänä tasona pidetään yleisesti sitä, että rahoitus- ja vaihto- omaisuuden arvo on kaksi kertaa suurempi kuin lyhytaikainen vieras pääoma (current ratio ≥ 2). Kalastusyri-tysten current ration arvo on kasvanut vuodesta 1999 vuoteen 2003 noin 4 pro-

---

⁹ Jalostusarvo/henkilö ja liikevaihto/henkilö puolestaan kertovat tuottavuudesta

¹⁰ Korhonen (2005)

¹¹ Salo & Tohmo (2005)

sentista lähes 18 prosenttiin. **Kalastusyri­tysten maksuvalmius on ollut hyvä** koko 2000-luvun ja nousi vuonna 2003 erittäin korkeaksi.

Yrityksen rahoitusrakennetta voidaan kuvata velkaantumisasteen ja omavaraisuusasteen avulla¹². Velkaantuneisuus voidaan suhteuttaa joko liikevaihtoon¹³ tai koko pääomaan. Yrityksen tunnuslukuina matala velkaantuneisuus ja korkea omavaraisuusaste ovat tavoitteena. Vuodesta 1999 vuoteen 2002 kalastusyri­tysten velkaantuneisuus kasvoi 62 prosentista 97 prosenttiin. Vuonna 2003 velkaantuneisuus putosi 80 prosenttiin. Omavaraisuusaste vuonna 2003 oli heikko eli 0,1 (vuonna 1999 se oli 0,4). **Kalastusyri­tysten rahoitusrakenne on siten heikko.**

Yrityksen kannattavuutta voidaan mitata käyttökateella, nettotuloksella ja sijoitetun pääoman tuotolla. Käyttökate¹⁴ ja nettotulos suhteutetaan yrityksen liikevaihtoon, jolloin saadaan käyttökateprosentti ja nettotulosprosentti. Yritykset tavoittelevat mahdollisimman korkeita käyttökate- ja nettotulosprosentteja. Yritysten keskimääräinen nettotulos oli vuonna 2003 noin 20,5 prosenttia ja käyttökate 37 prosenttia. Vuosi 2001 oli kalastusyri­tyksille kannattavuuden näkökulmasta menestyksekkäämpi vuosi, sillä tulos oli 25 prosenttia ja käyttökate 41 prosenttia. Pääoman tuotto­prosenttia laskettaessa yrityksen tulos suhteutetaan yrityksen pääomaan. Yli 20 prosentin pääoman tuotto­prosenttia pidetään alasta riippuen hyvänä. Kalastusyri­tysten sijoitetun pääoman tuotto on ollut erittäin alhainen koko 2000-luvun. Pääoma tuotto on kuitenkin noussut vuoden 1999 lievästi negatiivisesta vuoden 2003 noin 1,5 prosenttiin. Kalastusyri­tysten kannattavuus oli kohtalainen, sillä yritysten keskimääräinen nettotulos vuonna 2003 oli noin 20 prosenttia ja käyttökate 37 prosenttia. Tosin sijoitetun pääoman tuotto oli erittäin alhainen (1,5 prosenttia vuonna 2003; vuonna 1999 se oli -0,2 prosenttia). Kalastusyri­tysten toiminta laajenee, mutta niihin ei kuitenkaan synny uusia työpaikkoja. **Yritysten kannattavuus on kohtalainen mutta niiden omavaraisuusaste heikko.**

Rakenneohjelman tavoitteena on yritysten kannattavuuden parantaminen. Kalastusyri­tysten kannattavuus on kohtalainen mutta rahoitusrakenne on edelleen heikko. Yritysten maksuvalmius on tarkastelujaksolla 1999-2003 noussut ja oli vuonna 2003 jo erittäin hyvä. Kalastusyri­tysten jalostusarvo, liikevaihto ja yritysten määrä on noussut tarkastelujaksolla hieman. **Kalastusyri­tysten toiminta on siten laajentumassa, mutta laajentuvan toiminnan myötä ei kuitenkaan synny lisää työpaikkoja.**

---

¹² Velkaantumisaste kertoo myös maksuvalmiudesta ja omavaraisuusaste yrityksen vakavaraisuudesta

¹³ Korhonen (2005)

¹⁴ Käyttökate kertoo, paljonko yrityksen tilikauden liikevaihdosta jää myyntituottoja jäljelle varsinaisen toiminnan aiheuttamien kulujen jälkeen

Sisävesi- ja talvikalastus

Sisävesi- ja talvikalastuksen tavoitteena on kalastusmenetelmien ja välineiden nykyaikaistaminen ja kalakantojen tehokkaampi hyödyntäminen sekä tasaisen ja laadukkaan tarjonnan varmistaminen ympäri vuoden. Tavoitteena on:

- a) Kannattavuuden lisääminen
- b) Kalankäsittelyn ja hygienian parantaminen
- c) Työolosuhteiden ja työturvallisuuden parantaminen

Kalastajat ovat hankkineet uusia tehokkaampia moottoreita vanhoihin kalastusaluksiin ja nykyaikaistaneet muutoinkin kalastusaluksia hankkimalla niihin mm. autopilotteja, kalapumppuja ja säiliöitä. Kalastajat ovat myös investoineet uusiin kalastusaluksiin sekä modernisoineet talvikalastusvälineistöä. Väliarvioinnin jälkeen hankkeita on käynnistetty yhteensä 75, joista Varsinais-Suomessa on 22, Uudellamaalla 18, Pohjanmaalla 14 ja Kaakkois-Suomessa 13. Hankkeista 54 on kohdistunut kulkuneuvojen, moottorikelkan tai mönkijän, hankintaan. Kuusi hanketta on kohdistunut moottorin uusimiseen ja muutama kalastaja on investoinut uuteen kalastusalukseen. Kalastajat ovat moottorikelkkojen ja mönkijöiden lisäksi modernisoineet talvikalastuksen pyydyksiä.

Toimenpiteessä on tavoitteen mukaisesti tuettu alusten (8 uutta alusta) ja laitteiden hankintaa sekä talvikalastusinvestointeja, jotka parantavat kalankäsittelyä ja hygieniää. Investoinnit ovat lisänneet työturvallisuutta ja työolosuhteet ovat parantuneet. Hankkeet vaikuttavat osaltaan 86 työpaikan säilymiseen. Positiivisia ympäristövaikutuksia on 33 hankkeessa. Hankkeista 86 on liittynyt talvikalastukseen ja 36 sisävesikalastukseen eli noin 70 prosenttia hankkeista on liittynyt talvikalastukseen. Moottorikelkkoja ja muita kuljetusvälineitä on hankittu yhteensä 98.

Pienimuotoinen rannikkokalastus

Pienimuotoista rannikkokalastusta harjoitetaan alle 12-metrisillä aluksilla niin merialueella kuin sisävesilläkin. Tavoitteena pienimuotoisessa rannikkokalastuksessa on

- a) Lisätä kalastajien yhteistyötä
- b) Kehittää kalastusta ja markkinointia
- c) Monipuolistaa kalastajien toimintaa

Rannikkokalastusta harjoittavien kalastajien investointihalukkuus on ollut ohjelmakauden alussa alhainen ja hankkeita on Manner-Suomessa ollut vain neljä¹⁵. Tarvetta pienimuotoisen rannikkokalastuksen kehittämiseen olisi kuitenkin esim. alusten työturvallisuuden parantamisessa, pyydystekniikan kehittämisessä ja kalan laatuun liittyvissä toiminnoissa. Pienimuotoista rannikkokalastusta edistäisi myös verkostoitumiseen liittyvät hankkeet.

Rannikkokalastuksen kehittämistä vaikeuttavat kalastuksen jatkumisen epävarmuus, kalastusoikeuksien saanti sekä kalastajien ikääntyminen ja asenteet. Kalastajien mielestä myös hylkeiden aiheuttamat tuhot kalasaaliille ja –pyydyksille vaikeuttavat kalastusta ja sen kehittämistä.

Yksi suurimmista ongelmista pienimuotoiseen rannikkokalastukseen liittyvässä KOR-tuessa on, että tuki on tarkoitettu kalastajien yhteishankkeille. Kalastajien verkostoituminen, yhteistyö on yleensä vähäistä. Yhteishankkeet vaativat onnistuakseen selvää kalastajien yhteistä etua, sitoutumista hankkeeseen ja sitä, että kalastajat kokevat saavansa hankkeesta suuremman hyödyn kuin toimiessaan yksin. Kalastajien osuuskuntia, jotka mahdollisesti voisivat käyttää tukea, on vähän. Koska kalastajat usein asuvat hajallaan eikä Suomessa ole selviä kalastajakeskittymiä, joilla olisi yhteisiä tavoitteita tai toimintatapoja, jotka tukisivat yhteistoimintaa, yhteisen edun löytäminen tai sen huomaaminen on kalastajille vaikeaa.

Sosiaalis-taloudelliset toimet ja toiminnan tilapäinen lopettaminen

Sosiaalis-taloudellisilla toimilla pyritään tukemaan kalastajien siirtymistä uuteen toimintaan ja helpottamaan nuorten kalastajien ensialuksen hankintaa. Kehittämisrahaa toimenpiteessä on 0,1 miljoonaa euroa Toimenpide ei vielä ohjelmakauden alkupuolella käynnistynyt Manner-Suomessa. KOR-ohjelmasta voidaan myöntää myös *tukea toiminnan tilapäiseksi lopettamiseksi*. Toimenpide otetaan käyttöön tarvittaessa eikä ohjelmakauden alkupuolella ilmennyt tarvetta.

Vahvuudet ja heikkoudet

Elinkeinokalatalouden SWOT-analyysin¹⁶ mukaan elinkeinokalatalouden vahvuudet näyttäisivät pelkistyvän (sekä kysynnän että tarjonnan näkökulmasta) näkemykseen varsin vakaasta kotimaisesta markkinatilanteesta. Alan heikkoutena nähdään alhainen tuottavuus, joka on seurausta hajaantuneesta tuotantorakenteesta, toiminnan kausivaihteluista ja innovatiivisuuden puutteesta. Ympäristön tarjoamat mahdollisuudet liitetään teknologiseen kehi-

---

¹⁵ Hankkeet voivat koskea esimerkiksi kalan laadun parantamista, työturvallisuuden kehittämistä, koulutusta tai yhteistyötä niin jalostuksessa kuin markkinoinnissakin. Kalastajien toiminnan monipuolistamisella tuetaan esimerkiksi kalastajien matkailuhankkeita. Kalastajat voivat hakea tukea uusien alusten rakentamiseen toimintalinjasta 2.

¹⁶ Katso Salo ym. (s. 7-12)

tykseen ja alan toimijoiden väliseen yhteistyöhön tilanteessa, jossa uskotaan vahvasti kalatuotteiden kysyntään ja suomalaisen kalan kilpailukykyyn kansainvälisillä markkinoilla. Ympäristötekijöihin liittyvät riskit nähdään keskeisinä toimintaympäristöön liittyvinä riskeinä.

Koetut heikkoudet (alhainen tuottavuus) ja ympäristön tarjoamat mahdollisuudet (teknologinen kehitys ja toimijoiden välinen yhteistyö yhdistyneenä positiivisiin markkinanäkymiin) johtavat tuottavuuden lisäämistä koskevaan kehittämissuunnitelmaan. Kalastuksen osalta aiempaa kustannustehokkaampaa toimintaa tavoitellaan kalastusalusten nykyaikaistamisella ja uudistamisella, jolla pyritään myös kalan laadun parantamiseen. Kustannustehokkaampaa toimintaa tavoitellaan myös tuotannon monipuolistamisen ja rannikkokalastajien yhteistyön avulla.

Alan vahvuudet (vakaat kysyntä- ja tarjontaolosuhteet kotimaan markkinoilla) suhteessa toimintaympäristöön liittyviin uhkiin (ympäristötekijöihin liittyvät riskit) johtavat puolestaan toimintaympäristöstä huolehtimista koskevaan kehittämissuunnitelmaan. Toiminnan yleisistä edellytyksistä huolta pitämistä tavoitellaan kalastuksen osalta sopeuttamalla kalastuslaivastoa käytettävissä oleviin kalavaroihin ja työturvallisuutta parantamalla.

Yhteenvetona kalan tuotantoketjun alkupäähän, kalastukseen, suunnattujen toimenpiteiden vaikutuksista voidaan todeta, että **hankkeiden seurauksena kalan laatu on parantunut merkittävästi, työturvallisuus on parantunut ja kalastuslaivasto on modernisoitunut.** Lisäksi on **todettavissa alan ammattimaistumisen lisääntyminen.** Kalan kylmäketjun kehittyminen tuotantoketjun alkupäässä toimintavarmuuden ja raaka-aineen laadun kehittymisen myötä vankistaa kotimaisen raaka-aineen asemaa jalostusketjussa. Elinkeinokalatalouden SWOT-analyysin perusteella **toimenpiteet on kohdennettu joko kustannustehokkaampaan toimintaan tähtääviin tai toiminnan yleisiä edellytyksistä huolta pitäviin toimenpiteisiin.**

3.1.2. Kalasatamien tilat ja laitteet

Rakenneohjelman toteutuminen

Elinkeinokalatalouden rakenneohjelmassa ohjelmakaudella 2000-2006 kalasatamien kehittämiseen on kohdennettu Manner-Suomessa kehittämisrahoitusta yhteensä 11,6 miljoonaa euroa. 68 prosenttia toimenpiteeseen kohdennetuista varoista on sidottu. Pohjanmaa ja Varsinais-Suomi ovat hyödyntäneet kehittämisrahoitusta eniten. Monet kunnat ovat hyödyntäneet kalasatamiin kohdennettua kehittämisrahaa hyvin (Padasjoki sisävesillä, Kas-

kinen, Uusikaupunki ja Pori merialueilla) ja nostaneet kalasatamien kehittämisen muiden alueelle merkittävien kehittämiskohteiden joukkoon. Kyseisissä satamissa on investoitu myös sataman käytön monipuolistamiseen mm. matkailun näkökulmasta.

Väliraportissa suositeltiin, että painopisteen satamien kehittämisessä tulee olla valtakunnallisesti merkittävässä satamissa (taulukko 4). Alueellisesti merkittävässä satamissa varustelutaso voisi olla heikompi kuin suurissa satamissa. Toimenpide on toteutunut suositusten mukaisesti. Tosin keskuskalasatamista Hanko on edelleen vanhanaikainen ja Uudenkaupungin kalasatamassa on edelleen runsaasti investointikohteita.

Taulukko 4. Suomen elinkeinokalatalouden rakenneohjelman 2000-2006 väliraportin suositukset ja niiden toteutuminen.

Suositus	Toteuma	Seuraus
Merialueen satamien kehittämisessä painopisteen tulee olla valtakunnallisesti tärkeissä satamissa, joihin luodaan erinomainen varustustaso, mikä takaa kalastajien käyttöön riittävän hyvät varasto- ja huoltotilat sekä erilaisten laitteiden ja välineiden kuten jäähuollossa tarvittavan kaluston. Tällä pyritään hygieniatason nostamiseen, työturvallisuuden parantamiseen ja ympäristökuormituksen alentamiseen. Alueellisesti merkittävässä satamissa varustelutaso voi olla heikompi kuin suurissa satamissa. Toimenpiteeseen on varattava tarvittaessa lisärahoitusta, jos valtakunnallisesti merkittäviä satamahankkeita esitetään toteutettavaksi.	* Toteutunut pitkälti tavoitteen mukaisesti	* Keskuskalasatamista Hanko on edelleen vanhanaikainen. Uudenkaupungin kalasatamassa myös runsaasti investointikohteita ja kehittämistarpeita. * Parantanut kalastajien toimintamahdollisuuksia. * Parantanut saaliin käsittelyä ja laatua

Rakenneohjelman tavoitteet

Toimenpiteen tarkoituksena on varustaa valtakunnallisesti merkittävät satamat, joissa puretaan suuria määriä kalaa, asianmukaisiksi. Kehittäminen koskee työoloja, hygieniaoitoja ja jäähuollon toimivuutta. Myös alusten huoltoon liittyvät palvelut pyritään pitämään asianmukaisina.

Tavoitteena on:

- a) Varustetaan enintään 2 uutta kalasatamaa
- b) Hygienian ja työolosuhteiden parantaminen
- c) Satamien käytön tehostaminen ja monipuolistaminen
- d) Silakan ja kilohailin maihin tuonnin keskittäminen entistä harvempiin satamiin

Tukea on myönnetty rakenneohjelman tavoitteiden mukaisesti varasto- ja huoltotilojen rakentamiseen, sähkö-, vesi- ja polttoaineen jakelupisteiden sekä erilaisten laitteiden ja välineiden, kuten jäähuollon kaluston, hankintaan, jotka merkittävästi vaikuttavat hygienian ja työolosuhteiden parantamiseen satamissa ja varmistavat omalta osaltaan kalan laatu- ja kylmäketjun katkeamattomuuden. Indikaattoritiedot on toistaiseksi saatavilla 39 hankkeesta. 29 hankkeessa on parannettu sataman hygieniää ja 19 hankkeista on vähentänyt sataman ympäristökuormitusta.

Rakenneohjelmalla pyritään tukemaan kalasatamien monipuolistamista (taulukko 5). Esimerkkeinä näistä hankkeista ovat Reposaaren ja Kaskisten kalasatamat, joissa on muutakin toimintaa kuin saaliin purkua ja varastointia. Reposaari houkuttelee palveluillaan matkailijoita ja Kaskisiin on syntynyt kalanjalostusyhtiöitä ja alueelle suunnitellaan myös matkailupalveluita. Sisävesillä Padasjoen kalasatamalla on myös matkailullisia ulottuvuuksia. Matkailun edellytyksiä parantaneita satamia on Manner-Suomessa yhteensä viisi.

Rakenneohjelman tavoitteena on silakan ja kilohailin maihin tuonnin keskittäminen entistä harvempiin satamiin¹⁷. Merialueen suurimmat kalasatamat puretun saaliin perusteella ovat suuria nimenomaan silakka ja kilohailisaaliiden ansiosta. Ohjelmakauden 2000-2006 alkupuolella kalasatamien kehittämishankkeissa on varustettu valtakunnallisesti merkittäviä satamia (keskuskalasatamia), joissa puretaan suuria määriä kalaa, asianmukaisiksi. Parantamalla suurimpien satamien varustelua, voidaan vaikuttaa silakka ja kilohailisaaliiden maihin tuonnin keskittämiseen entistä harvempiin satamiin.

Silakan- ja kilohailin purkusatamien määrä on pudonnut vuosien 1999 ja 2003 välillä 80:stä 50:een satamaan¹⁸. Vuonna 1999 kymmenen suurimman silakka- ja kilohailin purkusataman osuus koko saaliista oli noin 78 prosenttia. Vuonna 2001 kymmenen suurimman sataman osuus oli lähes 86 pro-

---

¹⁷ Silakka-alukset ovat investoineet hygienian parantamiseksi ja kalan säilyvyyden takaamiseksi tankkeihin, jotka edellyttävät myös satamien kehittämistä ja investointeja satamien infrastruktuuriin. Siten satamien priorisointi ja silakka- ja kilohailin maihin tuonnin keskittäminen muutamiin satamiin on perusteltavissa tehokkuuden lisäämisen, investointien keskittämisen ja satamien vajaakäytön vähentämisen näkökulmista.

¹⁸ Korhonen (2005)

senttia purettavasta saaliista. Vuonna 2003 suurimpien satamien osuus oli noin 84 prosenttia puretusta saaliista. Silakan- ja kilohailin purkusatamien määrä on vähenemässä ja kymmenen tärkeimmän purkusataman osuus maihin tuodusta kalasta on ollut kasvussa. Taulukossa 5 on esitetty toimenpiteen tavoitteet, niiden toteutuminen ja vaikutukset.

Taulukko 5. Suomen elinkeinokalatalouden rakenneohjelman 2000-2006 tavoitteet ja niiden toteutuminen.

Tavoite	Toteuma	Seuraus
Varustetaan enintään 2 uutta kalasatamaa, hygienian ja työolosuhteiden parantaminen, satamien käytön tehostaminen ja monipuolistaminen, silakan ja kilohailin maihin tuonnin keskitäminen entistä harvempiin satamiin.	<ul style="list-style-type: none"> * Investoitu varasto- ja huoltotiloihin, jäähuollon kalustoon jne. * Silakan ja kilohailin purkusatamien määrä on laskussa ja kymmenen tärkeimmän purkusataman osuus maihin tuodusta kalasta on kasvussa * Muutamissa satamissa kehitetty matkailun edellytyksiä 	<ul style="list-style-type: none"> * Investoinnit vaikuttaneet hygienia- ja työolosuhteiden parantumiseen satamissa * Kylmäketju kehittyi * Ympäristökuormitus alenee * Satamien käyttö tehostuu * Satamien käyttö monipuolistuu

3.1.3. Vesiviljely

Rakenneohjelman toteutuminen

Elinkeinokalatalouden rakenneohjelmassa ohjelmakaudella 2000-2006 vesiviljelyn kehittämiseen on suunnattu 11,2 miljoonaa euroa. Vesiviljely on hyödyntänyt rakennetukia kaiken kaikkiaan melko huonosti. Manner-Suomesta rahoituksesta on sidottu noin kolmannes. Pohjanmaan TE-keskuksen alueella vesiviljelijät ovat hyödyntäneet KOR-ohjelmaa hyvin suhteessa vesiviljelyn merkitykseen alueella.

Väli raportissa suositeltiin, että yritysten investointi- ja kehittämishankkeisiin on edelleen varattava rahoitusta (taulukko 6). Näiden lisäksi tärkeinä hankkeina nähtiin uusiin viljelylajeihin ja tuotantosunnan monipuolistamiseen liittyvät hankkeet. Ympäristöteknologiaan liittyvät hankkeet ovat myös alalle tärkeitä. **Väliarvioinnin jälkeen hankkeita on rahoitettu melko vähän.** Väliarvioinnin jälkeen hankkeita on Manner-Suomessa rahoitettu 34, joista Pohjanmaalla kymmenen ja Varsinais-Suomessa kahdeksan. Keski-Suomessa on käynnistetty viisi hanketta samoin kuin Kaakkois-Suomessa. Yritykset ovat hankkineet kalankasvatusta varten verkkokasseja ja uusineet kasvatusaltaita sekä investoineet viljelyssä tarvittavaan kalustoon (esim. kompressori rokotuskonetta varten, ruokintalaitteita ja suojaverkkoja). Seitsemässä hankkeessa on hankittu kalankuljetusauto. Toimenpiteestä on tuettu myös viittä ravunviljelyyn liittyvää hanketta ja kahta luonnonravintolammikkoviljelyyn liittyvää hanketta. Haudonnassa käytettävälle vedelle

asetetaan entistä suurempia vaatimuksia. Rahoitetuissa hankkeissa onkin kaksi veden laadun parantamiseen tähtävää hanketta. Alalla on edelleen kuitenkin kehitettävää mm. hygieniä ja ympäristöasioissa erityisesti kalan perkuusta syntyvien jätevesien käsittelyssä.

Vesiviljelyn varoista on sidottu noin kolmannes. **Jos yritysten investointihalukkuus ei nopeasti lisääny, varoja voidaan siirtää muihin toimenpiteisiin.** Siirtämällä varoja pilotti- ja tutkimushankkeisiin, myös vesiviljely hyötyisi, sillä suurin osa kyseisistä hankkeista kohdistuu vesiviljelyyn. Muutoin väliraportissa esitetyt suositukset ovat edelleen ajankohtaisia.

Taulukko 6. Suomen elinkeinokalatalouden rakenneohjelman 2000-2006 väliraportin suositukset ja niiden toteutuminen

Suositus	Toteuma	Seuraus
<p>Vesiviljelyyn on varattu paljon rahaa suhteessa hankkeisiin sidottuun rahoitukseen. Yritysten investointi- ja kehittämishankkeisiin on varattava rahoitusta, mutta muutoin toimenpiteistä voidaan siirtää varoja muihin toimenpiteisiin tarvittaessa. Tärkeitä hankkeita ovat investointien lisäksi uusiin viljelylajeihin ja tuotantosuunnan monipuolistamiseen sekä ympäristöteknologiaan liittyvät hankkeet.</p>	<p>*Hankkeita rahoitettu väliarvioinnin jälkeen melko vähän (24 kpl) * Parannettu hygieniä ja laatua * Vesiviljely hyötyy paljon myös pilottihankkeista ja – tutkimuksista, sillä suurin osa ohjelmakauden alkupuolen hankkeista toimenpiteessä liittyy kalankasvatukseen * Kalankasvatus nähdään EU:n tasolla merkittävänä raaka-aineen lähteenä, joten hankkeet ovat siten strategian mukaisia</p>	<p>* Uusiin viljelylajeihin kannattaa satsata edelleen *Ympäristöteknologiahankkeet edelleen tärkeitä * Varoista sidottu kolmannes, jos vesiviljelijöiden investointihalukkuus ei nopeasti lisääny, varoja voidaan siirtää muihin toimenpiteisiin. Siirtämällä varoja pilotti- ja tutkimushankkeisiin myös vesiviljely hyötyisi * Vesiviljelyyn liittyvät hankkeet EU-näkökulmasta strategisesti osuvia</p>

Rakenneohjelman tavoitteet

Suomen elinkeinokalatalouden rakenneohjelman 2000-2006 tavoitteena vesiviljelyn osalta on:

1. Uusien lajien osuus ruokakalatuotannon arvosta nousee 10 %:iin
2. Hyväksytyjen laatujärjestelmien piirissä on 50% ruokakalatuotannosta
3. Ympäristökuormituksen vähentäminen ja ympäristöjärjestelmien käyttöönotto tuotannossa
4. Kannattavuuden parantaminen
5. Istukkaiden laadun parantaminen vastaamaan kalavesien hoidon tarpeita
6. Ruokakalatuotannon laadun parantaminen vastaamaan kalanjalostuksen tarpeita

Vesiviljelijät ovat investoineet viljelyssä tarvittavaan kalustoon ja kalan laadun ja elintarvikeeturvallisuuden parantamiseen. Vesiviljelijät ovat parantaneet hygieniaa ja kalankäsittelyä.

Tuotannon kehittäminen vaikuttaa sekä yritysten kannattavuuteen, että tuotteiden laatuun. Tuotantoa parantaneita laitoksia on 81 kappaletta. Hygienia on parantunut 45 laitoksessa. Yhtenä tavoitteena toimenpiteessä on ympäristökuormituksen vähentäminen. Kalanviljelyn ympäristöhankkeet ovatkin toimialalle tärkeitä, koska ympäristölainsäädäntö ja –tavoitteet vaikuttavat alan toimintamahdollisuuksiin. Ympäristöluvilla rajoitetaan laitosten toimintaa ja kasvua, mikä on ollut yksi syy siihen, että Suomessa kalanviljelylaitokset ovat pieniä ja sijaitsevat hajallaan, jolloin niiden toiminta on usein tehotonta. Ympäristönkuormitusta on toimenpiteiden ansiosta vähentynyt 49 laitoksessa. Työpaikkoja hankkeiden arvioidaan säilyttäneen yhteensä 179, joista 44 on ollut naistyöpaikkoja.

Vesiviljely hyötyy myös pilotti- ja tutkimushankkeista, joista suurin osa liittyy kalankasvatukseen. Kasvatustekniikoiden vaikutusten analysointi ja kalaterveyteen liittyvät hankkeet ovat esimerkkejä pilotti- ja tutkimushankkeista, joiden tuottamaa tietoa voidaan hyödyntää vesiviljelysektorilla. Siian tulo ruokakalan viljelyyn voi osoittautua alan käännepisteeksi ja antaa kilpailuvaltin kasvatettua norjalaista lohta vastaan. KOR-ohjelma on omalta osaltaan ollut vaikuttamassa siian tuloon ruokakalan viljelyyn.

Kalanviljely-yritysten määrä on laskenut vuosien 1999 ja 2002 välillä. Vuonna 2003 vesiviljely-yritysten määrä kääntyi kasvuun. Liikevaihdolla mitattuna viljely-yritysten toiminta on supistunut 2000-luvulla, sillä yritysten **liikevaihto on laskenut** vuodesta 2000 vuoteen 2003 noin 316 000 eurosta 248 000 euroon. Samanaikaisesti yritysten **jalostusarvo on laskenut** 123 000 eurosta noin 73 000 euroon. Myös **työllisten määrä vesiviljelyssä on ollut laskussa**. Esimerkiksi rakenneohjelman alueella toimialan työllisten määrä laski vuoden 1996 noin 390 työllisestä vuoden 2003 noin 250 työntekijään¹⁹.

Vesiviljely-yritysten current ration arvo on kasvanut vuodesta 1999 vuoteen 2003 noin 6 prosentista yli 20 prosenttiin. **Vesiviljely-yritysten maksuvalmius on ollut hyvä** koko 2000-luvun ja nousi vuonna 2003 erittäin korkeaksi.

Vuodesta 1999 vuoteen 2003 yritysten velkaantuneisuus kasvoi 120%:sta 178 prosenttiin. Omavaraisuusaste vuonna 2003 oli heikko eli 0,4 (vuonna 1999 se oli 0,3). **Vesiviljely-yritysten rahoitusrakenne on siten heikko.**

---

¹⁹ Korhonen (2005)

Vesiviljely-yritysten keskimääräinen nettotulos oli vuonna 2003 noin 3 prosenttia ja käyttökate 15 prosenttia²⁰. Vuosi 2000 oli yrityksille kannattavuuden näkökulmasta menestyksekkäämpi vuosi, sillä tulos oli 11 prosenttia ja käyttökate 24 prosenttia. Vesiviljely-yritysten sijoitetun pääoman tuotto on ollut erittäin alhainen koko 2000-luvun ja laski vuonna 2003 jopa negatiiviseksi (noin -5%). **Vesiviljely-yritysten kannattavuus oli heikko** (nettotulos ja käyttökate alhaisia ja sijoitetun pääoman tuotto negatiivinen).

Rakenneohjelman tavoitteena on yritysten kannattavuuden parantaminen. Vesiviljely-yritysten kannattavuus ja rahoitusrakenne ovat edelleen heikkoja. Yritysten maksuvalmius on tarkastelujaksolla 1999-2003 noussut ja oli vuonna 2003 erittäin hyvä. Yritysten jalostusarvo, liikevaihto ja yritysten henkilöstön määrä ovat laskeneet 2000-luvulla. Vesiviljely-yritysten toiminta on siten supistumassa, niiden kannattavuus ja rahoitusrakenne ovat heikkoja mutta maksuvalmius erittäin hyvä.

Rakenneohjelman mukaan kustannustehokkuutta tulisi tavoitella koko tuotanto- ja jakeluketjussa. Vesiviljelyn osalta tuotantopanosten aikaisempaa tehokkaampi käyttö merkitsisi ruokintamenetelmien tehostamista ja rehujen ympäristövaikutusten vähentämistä. Kustannustehokkuuteen päästään myös tuotantoprosessien tehostamisella kuten esimerkiksi kalaterveyden edistämällä ja laatujärjestelmien käyttöönotolla. Yhteistoiminnan merkitystä korostetaan yhtenä keskeisenä asiana, kun pyritään aiempaa tehokkaammin hyödyntämään käytössä olevia resursseja. Rakenneohjelman ”rivien välistä voidaan lukea” myös muiden yhteistyösuhteiden kuten esimerkiksi yhteydet tutkimukseen ja opetukseen, merkitys. Vesiviljely on hyvä esimerkki tutkimuksen ja tuotannon välisestä kumppanuudesta.

Kehittämisen perusstrategia, pyrkimys aikaisempaa tehokkaampaan resursien hyödyntämiseen ja kasvun aikaansaamiseen, heijastuu vesiviljelyssä kuten myös toimintalinjojen 2-4 muissa toimenpiteissä. Kehittämissuunnitelmista toinen, tuottavuuden lisääminen, on lähellä näitä toimenpiteitä eli siten myös vesiviljelyä. Kehittämissuunnitelma, jonka tavoitteena on toimintaympäristöstä huolehtiminen, muodostaa puolestaan selkeän itsenäisen kokonaisuuden, jota edistävät toimenpiteet löytyvät ennen muuta toimintalinjasta 3 mm. vesiviljelystä ja jossain määrin myös toimintalinjasta 4. Taulukossa 7 on esitetty kootusti toimenpiteen tavoitteet, niiden toteutuminen ja toteuman seuraukset.

---

²⁰ Korhonen (2005)

Taulukko 7. Suomen elinkeinokalatalouden rakenneohjelman 2000-2006 tavoitteet ja niiden toteutuminen.

Tavoite	Toteuma	Seuraus
Vesiviljelyn tavoitteena on: uusien lajien osuus ruokakalatuotannon arvosta nousee 10 %:iin, Hyväksytyjen laatujärjestelmien piirissä on 50% ruokakalatuotannosta, Ympäristökuormituksen vähentäminen ja ympäristöjärjestelmien käyttöönotto tuotannossa, kannattavuuden parantaminen, Istukkaiden laadun parantaminen vastaamaan kalavesien hoidon tarpeita sekä ruokakalatuotannon laadun parantaminen vastaamaan kalanjalostuksen tarpeita.	<ul style="list-style-type: none"> * Investoinnit parantaneet hygieniää ja kalankäsittelyä * Investoinneilla parannettu tuotantoa * Muiden lajien kuin kirjolohen osuus tuotannon arvosta ollut nousussa ja oli vuonna 2003 noin 4% koko ruokakalan tuotannon arvosta 	<ul style="list-style-type: none"> * Ruokakalan laatu paranee * Tuotannon kehittäminen vaikuttaa sekä kannattavuuteen että tuotteiden laatuun * Ympäristökuormitus pienentynyt jonkin verran * Uusien lajien tuotannon kasvun toteutuminen ohjelmakaudella voisi perustua kirjolohen tuotannon alenemiseen ja muiden lajien tuotannon yhtäaikaiseen kasvuun

3.1.4. Kalanjalostus

Rakenneohjelman toteutuminen

Kalanjalostukseen ja tukkukauppaan on elinkeinokalatalouden rakenneohjelmassa ohjelmakaudella 2000-2006 kohdennettu Manner-Suomessa kehittämisasiärahaitusta yhteensä 47,1 miljoonaa euroa. Kalanjalostus on hyödyntänyt rakennetukia erittäin hyvin, sillä kehittämisasiärahaituksesta 70 prosenttia on sidottu.

Väliraportin suositusten perusteella kalanjalostukseen ja tukkukauppaan suunnatun kehittämisasiärahaituksen tilannetta on seurattava ja tarvittaessa, jos yritysten investoinnit vähenevät, varoja kannattaa siirtää muihin toimenpiteisiin (taulukko 8). Väliarvioinnin jälkeen hankkeita on toteutettu yhteensä 151, joista eniten Varsinais-Suomessa (n=56), Hämeessä (n=34), Uudellamaalla (n=27) ja Pohjanmaalla (n=18). Uusimmat hankkeet ovat samantyyppisiä kuin ohjelmakauden alkupuolellakin. Joka neljännessä hankkeessa on investoitu jalostuksessa tarvittaviin koneisiin ja laitteisiin (esim. viipaloitinkone, vakuumpakkauuskone, tarratulostin, hiillostuslaite, suikaleiden annostuslaite, ruodonpoistokone, jääkone, nahoituskone, perkuukone). Viidesosa hankkeista kohdistuu uusien toimitilojen rakentamiseen tai vanhojen tilojen nykyaikaistamiseen. Yritykset ovat rakentaneet ja kunnostaneet sekä tuotantotiloja että varastotiloja (kylmävarastoja ja pakkausmateriaalivarastoja). Neljäsosa hankkeista on kohdistunut kylmäkuljetusautojen (tai auton osien) ja trukkien hankintaan. Investoinnit omavalvontajärjestelmiin ovat

keskittyneet Uudellemaalle. Väliraportin jälkeisissä investoinneissa on mukana myös terveystarkastusviranomaisten edellyttämien suunnitelmien täytäntöönpanoa. Siten hygieniavaatimukset ovat omalta osaltaan saaneet jalostusyrittäjiä pohtimaan kehitysstrategioitaan ja –tarpeitaan, joilla ne pyrkivät pärjäämään muuttuneessa kilpailutilanteessa.

Taulukko 8. Suomen elinkeinokalatalouden rakenneohjelman 2000-2006 väliraportin suositukset ja niiden toteutuminen

Suositus	Toteuma	Seuraus
Kalanjalostukseen ja kalatukkukauppaan suunnattua kehittämisrahaa on edelleen riittävästi ja yrityshankkeisiin tulee varata tarvittava KOR-rahoitus. Toimenpiteen rahoitustilannetta on kuitenkin seurattava ja tarvittaessa, jos yritysten investointitarve vähenee, varoja on siirrettävä muihin toimenpiteisiin.	* Investointiaktiivisuus edelleen korkea * Investoinnit omavalvontajärjestelmiin keskittyneet väliarvioinnin jälkeen Uudellemaalle * Investoinneissa mukana terveystarkastusviranomaisten edellyttämien suunnitelmien toteuttamisia	* Hygieniavaatimukset ja kaupan rakenteiden ja vaatimusten muutokset saavat jalostusyrittäjät miettimään kehittämistarpeitaan ja strategioitaan, joilla pärjätään kiristyvässä kilpailussa

Rakenneohjelman tavoitteet

Suomen elinkeinokalatalouden rakenneohjelman 2000-2006 yleisenä tavoitteena on kehittää kalanjalostuksen ja tukkukaupan yrityksiä elinkelpoisemmiksi ja taloudellisesti vahvemmiksi. Tuotantoketjun hygieni- ja laatu-kehittämiseksi tavoitteena on tuotteiden laadun ja turvallisuuden parantaminen erityisesti omavalvontajärjestelmiä²¹ kehittämällä. Tavoitteena on, että tuotteet ovat elintarvikesäädösten mukaisia. Elinkeinokalatalouden rakenneohjelman tavoitteet kalanjalostuksessa ja tukkukaupassa ovat:

1. Tuettujen jalostusyrittäjien liikevaihto kasvaa 20 % ja koko alan yritysten 10%
2. Tuotannosta 50 % on hyväksytyjen laatu- ja turvallisuusjärjestelmien piirissä
3. Uusien tuotteiden kehittäminen
4. Vientiedellytysten parantaminen
5. Yritysten välisen yhteistyön lisääminen
6. Kannattavuuden ja jalostusasteen nostaminen
7. Ympäristöjärjestelmien käyttöönotto

²¹ Omavalvonta on yritysten itse tekemää lakisääteistä valvontaa, missä tarkkaillaan mm. raaka-aineiden laatua, jäähditys- ja säilytyslämpötiloja, kuumennuslämpötiloja, työvälineiden puhtautta, koneiden ja laitteiden puhtautta sekä pakkausmerkintöjä

Yritykset ovat parantaneet kalatuotteiden laatua investoimalla kalan kylmäketjun kehittämiseen. Yritykset ovat rakentaneet ja kunnostaneet sekä tuotantotiloja että varastotiloja, hankkineet tuotannossa tarvittavia koneita ja laitteita sekä ostaneet uusia kylmäkuljetusautoja. Hygienian parantamiseksi yritykset ovat lisäksi viemäröineet kalan perkaushalleja ja pinnoittaneet lattioita. Toimenpiteessä on indikaattoritiedot saatavilla 317 hankkeesta. Hankkeita, joissa on parannettu laitosten hygieniää on yhteensä 168.

Investoinnit ovat vaikuttaneet jalostuskapasiteetin lisääntymiseen, sillä sekä tuoreiden tai jäädytettyjen tuotteiden, säilykkeiden tai puolissäilykkeiden että pakastettujen ja jäädytettyjen tuotteiden kapasiteetti on lisääntynyt paljon. Kapasiteetin lisäys ei kuitenkaan merkitse välttämättä tuotannon tai jalostusasteen lisäämistä.

Investoinnit atk-laitteisiin, atk-järjestelmien muutokset ja ohjelmistohankinnat ovat osa omavalvontajärjestelmien kehittämistä, millä pyritään tuotteiden laadun ja turvallisuuden parantamiseen. Väliarvioinnin jälkeen investoinnit omavalvontajärjestelmiin ovat keskittyneet Uudellemaalle.

Ympäristövaikutuksiltaan positiivisia hankkeita on yhteensä 94. Investoinnit energiatehokkaampiin koneisiin ja laitteisiin ovat edistäneet kestävä kehitystä. Myös yritysten hankkimat jätepuristimet ovat ympäristömyönteisiä investointeja.

Osa kalanjalostukselle asetetuista tavoitteista näyttäisi ohjelman alkuvaiheen perusteella toteutuvan erinomaisesti. Koko alan yritysten liikevaihdon odotetaan kasvavan 10 % ja tuettujen yritysten 20 %. Vuodesta 1999 vuoteen 2003 kalanjalostusyritysten liikevaihto on kasvanut 27 % noin 80 miljoonasta eurosta yli 100 miljoonaan euroon ja kalatukkukauppojen noin 21 prosentilla²². Tuettujen **jalostusyritysten kokonaisliikevaihto on kasvanut** vuodesta 1999 vuoteen 2003 noin 35 prosentilla ja tuettujen kalatukkukauppojen noin 44 prosentilla. Elinkeinokalatalouden rakenneohjelma vuosille 1995-1999 ja uuden ohjelmakauden rakennetuki vuosille 2000-2006 ovat omalta osaltaan vaikuttaneet alan kehitykseen ja yritysten toimintaan ja tunnuslukuihin.

Elinkainokalatalouden rakenneohjelman tavoitteena on, että puolet tuotannosta olisi hyväksytyjen laatujärjestelmien piirissä. Muutama suuri kalanjalostus, kalatukku ja kalan vähittäiskaupan yritys on ottanut laatujärjestelmän käyttöön. Laatusertifikaattien piiriin kuuluvan tuotannon osuutta ei kuitenkaan pystytä arvioimaan. Elinkeinokalatalouden rakenneohjelman 2000-2006 loppupuolella on tärkeää saada yritysten omavalvonta kuntoon.

---

²² Korhonen (2005)

Rakenneohjelmalla tavoitellaan uusien tuotteiden kehittämistä, minkä lisäksi tavoitteena on, että aiempaa suurempi osuus kilohaili- ja silakkasaaliista käytettäisiin ihmisravintona. Lisäksi vajaasti hyödynnettyjä kalalajeja kuten särkeä, kuoretta, lahnaa ja säynettä tulisi pyrkiä käyttämään jalostuksen raaka-aineena. Kyseiset tavoitteet ovat oikeansuuntaisia, mutta erityisesti jälkimmäisen saavuttaminen voi olla vaikeaa. **Jalostajat ovat onnistuneet vastaamaan kuluttajien vaatimuksiin helposti valmistettavista kalatuotteista ja monipuolisemmasta valikoimasta** mm. investoimalla kalan ruodottomuuteen ja fileointiin sekä lisäämällä erilaisten marinadien tuotantoa. Lisäksi jalostusyrietykset ovat rakentaneet kalaeinesten valmistamiseen käytettäviä tuotantolinjoja. Siten rakenneohjelman tavoite uusien tuotteiden kehittämisestä on toteutumassa melko hyvin. 1990-luvulla Suomessa on ryhdytty valmistamaan yhä enemmän puolivalmisteita ja jalosteita, jotka lisäksi on vielä pakattu kuluttajapakkauksiin. Markkinoilla on jo tosin asiantuntijoiden mukaan ylitarjontaa graavikalasta ja kylmäsavustetusta kalasta.

Rakenneohjelmalla pyritään parantamaan yritysten kannattavuutta ja edistämään jalostusasteen nostamista. **Yritysten jalostusaste on noussut.** Yritykset valmistavat 2000-luvulla yhä enemmän nahattomia ja ruodottomia kalatuotteita. Myös vakuumpakkaukset ja suojakaasuun pakkaaminen ovat lisääntyneet 2000-luvulla. Ohjelmakauden 1995-1999 aikana tapahtunut jalostusasteen nousu puolestaan perustui fileoinnin, savustuksen ja marinadien tuotannon kasvuun. Mallina kalanjalostuksella mm. suikaleiden, kuutioiden ja medaljongien valmistamiselle oli siipikarja- ja lihateollisuus. Jalostusasteen nousun voi olettaa parantavan myös yritysten vientiedellytyksiä. Vientiedellytyksiin vaikutetaan myös yritysten kannattavuutta parantamalla sekä laatu- ja ympäristöjärjestelmien käyttöönotolla.

Kalanjalostusyrietysten ja niiden henkilöstön määrä ovat olleet kasvussa vuodesta 1999 vuoteen 2003 (Korhonen, 2005). Myös **yritysten liikevaihto on kasvanut** vuodesta 1999 vuoteen 2003 (noin 597 000 eurosta yli 680 000 euroon). Näiden lisäksi **yritysten jalostusarvo on noussut** vuosien 1999 ja 2003 välillä keskimäärin lähes 46 000 eurolla. Siten kalanjalostusyritysten toiminta on laajentunut ajanjaksolla 1993-2003.

Kalanjalostusyrietysten current ration arvo on noussut vuoden 1999 arvosta 1,6 vuoden 2003 2,9:ään, mikä ylittää hyvänä pidetylle tasolle. **Jalostusyrietysten maksuvalmius on siten parantunut merkittävästi.**

Yrityksen tunnuslukuina matala velkaantuneisuus ja korkea omavaraisuusaste ovat tavoitteena. Vuodesta 1999 vuoteen 2003 kalanjalostusyrietysten velkaantuneisuus on pudonnut hieman 56%:sta 51 prosenttiin. Omavaraisuusaste on erittäin alhainen. **Jalostusyrietysten rahoitusrakenne on siten heikko.**

Yritykset tavoittelevat mahdollisimman korkeita käyttökate- ja nettotulosprosentteja. Yritysten keskimääräinen nettotulos on säilynyt vuosina 1999-2003 noin 7 prosentissa ja käyttökate noin 15 prosentissa. Pääoman tuotto prosenttia laskettaessa yrityksen tulos suhteutetaan yrityksen pääomaan. Yli 20 prosentin pääoman tuotto prosenttia pidetään alasta riippuen hyvänä. Kalatalousyriyten sijoitetun pääoman tuotto vuonna 2003 on edelleen erittäin alhainen (1,4%) vaikka onkin noussut vuodesta 1999. **Jalostusyriyten kannattavuus on säilynyt heikkona** vuosien 1999 ja 2003 välisenä aikana.

Rakenneohjelman tavoitteena on yritysten kannattavuuden parantaminen ja jalostusasteen nostaminen. Jalostusyriyten kannattavuus ja rahoitusrakenne ovat edelleen heikkoja, mutta maksuvalmius on tarkastelujaksolla 1999-2003 muuttunut hyväksi. **Kalanjalostus yritysten jalostusarvo on noussut** tarkastelujaksolla merkittävästi. Samoin **yritysten jalostusaste on kasvanut**. Elinkeinokalatalouden rakenneohjelma on lisäksi edesauttanut omalta osaltaan koko tuotantoketjun (myös jalostuksen) hygienian ja laadun parantumista. Ohjelmankauden lopulla kannattaa panostaa erityisesti omavalvontajärjestelmien kuntoon saattamiseksi. Lisäksi on tärkeää, että koko henkilöstö suorittaa hygieniapassin. Jalostuksen kannalta on myös tärkeää, että alkutuottajien pakkausmerkinnät saadaan ajanmukaisiksi. Kalanjalostuksessa voitaisiin miettiä lihanjalostuksessa käytössä olevan ”laatikkopoolin” soveltuvuutta alalle. Laatikkopooli voisi toimia esim. savukaloille ja vakuumi-tuotteille.

Taulukko 9. Suomen elinkeinokalatalouden rakenneohjelman 2000-2006 tavoitteet ja niiden toteutuminen.

Tavoite	Toteuma	Seuraus
Kalanjalostuksessa ja tukkukaupassa tavoitteet ovat: tuettujen jalostusyriyten liikevaihto kasvaa 20 % ja koko alan yritysten 10%, tuotannosta 50 % on hyväksytyjen laatujärjestelmien piirissä, uusien tuotteiden kehittäminen, vientiedellytysten parantaminen, yritysten välisen yhteistyön lisääminen, kannattavuuden ja jalostusasteen nostaminen, ympäristöjärjestelmien käyttöönotto.	<ul style="list-style-type: none"> * Tavoite liikevaihdon kasvusta toteutuu * Laatujärjestelmien piiriin kuuluvan tuotannon määrää vaikea arvioida * Uusien tuotteiden kehittämisen tavoite toteutumassa melko hyvin * Yriyten jalostusaste on noussut * Hygienia ja laatu parantunut * Yriyten kannattavuus ja rahoitusrakenne edelleen heikkoja * Yriyten maksuvalmius parantunut * Jalostusyriyten toiminta laajentunut liikevaihdolla, henkilöstöllä ja jalostusarvolla mitattuna 	<ul style="list-style-type: none"> * Yriyket vahvistuvat * Yriyket pystyneet vastaamaan kuluttajien vaatimuksiin helposti laitetavista kalatuotteista * Kalaeineksistä voi löytyä merkittävää kasvua kalanjalostusyriyksille * Toiminta laajenee mutta kannattavuus ja rahoitusrakenne edelleen heikkoja * Jalostusasteen nousun ja uusien tuotteiden kehittämisen olettaisi näkyvän yritysten tunnusluvuissa lähitulevaisuudessa * Yriyten omavalvonta saatava kuntoon ohjelmakauden lopulla

3.2 Ahvenanmaa

Ahvenanmaan elinkeinokalatalous on kokenut samankaltaisen rakennemuutoksen kuin Manner-Suomen kalatalous, mutta toimintaympäristön muutokset ovat vaikuttaneet Ahvenanmaan kalatalouteen voimakkaammin kuin Manner-Suomessa. Tämä johtuu Ahvenanmaan pienistä lähimarkkinoista, korkeista kuljetuskustannuksista ja yritysten alhaisesta jalostusasteesta. Seurauksena on ollut päätoimisen ammattikalastuksen vähentyminen, silakan troolipyynnin loppuminen ja lohenkalastuksen vähentyminen. Sivutoiminen suomukalanpyynti onkin tärkein kalastusmuoto Ahvenanmaalla ja sen merkitys tulee jatkossa edelleen kasvamaan. Kalanviljely on kokenut samoja ongelmia kuin muuallakin Suomessa. Kalasjalostus on modernisoitunut, mutta ongelmana on edelleen matala jalostusaste ja keskisuurten ja pienten jalostusyritysten vähyys.

Ahvenanmaan kalatalouden vahvuuksia ovat hyvät kalakannat, suhteellisen suuret markkinat lähialueilla, vahva kalanviljely ja nykyaikainen tosin hyvin keskittynyt kalanjalostusteollisuus. Lisäksi Ahvenanmaan vahvuutena voidaan pitää sitä, että maakunnassa on paljon yrityksiä ja ”yritysilasto” on hyvä.

Elinkeinokalatalous muodostaa noin 1 prosentin Ahvenanmaan bruttokansantuotteesta. Elinkeinokalatalouden merkitys elinkeinona on pienentynyt. Erityisesti merikalastuselinkeinon merkitys on vähentynyt selvästi²³ viime vuosien aikana. Mutta elinkeinokalataloudella on edelleen suuri merkitys Ahvenanmaan haja-asutusalueilla. Joissakin kunnissa yli puolet kunnallisverotuloista tulee kalataloudesta. Lisäksi kalatalous, erityisesti kalastus, koetaan osaksi ahvenanmaalaista elämäntapaa ja sillä on suuri sosiaalinen merkitys useille saariston asukkaille.

Ahvenanmaan elinkeinokalatalouden rakenneohjelmassa 2000-2006 on varattu julkista rahoitusta yhteensä 8,08 miljoonaa euroa. Tästä summasta oli maaliskuun 2005 loppuun mennessä sidottu hankkeisiin 2,9 miljoonaa euroa eli noin 37 prosenttia. Näyttää siltä, että Ahvenanmaalla ei pystytä käyttämään kaikkia rakenneohjelman varoja.

3.2.1. Kalastus

Ahvenanmaan elinkeinokalatalouden rakenneohjelmakaudella 2000-2006 kalastukseen kohdennetuissa toimenpiteissä 1) pyyntiponnistuksen säätely, 2) kalastuslaivaston uudistaminen 3) ja nykyaikaistaminen, 4) pienimuotoinen rannikkokalastus 5) sosiaalis-taloudelliset toimenpiteet ja 6) toiminnan tilapäinen lopettaminen on kehittämisrahoitusta yhteensä 2,5 miljoonaa eu-

---

²³ ÅSUB (2004)

roa. Tästä summasta merkittävä osa, noin 40 prosenttia, on varattu alusten romuttamiseen ja toiminnan tilapäiseen lopettamiseen. Tämä heijastaa kalastuselinkeinojen ongelmia ja jopa päätoimisen kalastuksen loppumista Ahvenanmaalla.

Kalastusala ei ole pystynyt hyödyntämään rakennetukia odotetulla tavalla. Ahvenanmaalla kalastus on rannikkokalastusta, missä ei vaadita niin suuria investointeja kuin merikalastuksessa. Väliarvioinnissa arvioitiin uusien alusten rakentamisen ja alusten nykyaikaistamisen ohjelmakauden lopulla vähentyvän. Väliarvioinnin jälkeen rakennetukea on myönnetty kahden uuden aluksen rakentamiseen ja kahdeksan aluksen uusimiseen.

Väliarvioinnissa esitettiin, että pyyntiponnistuksen säätelyyn, sosiaalitaloudellisiin toimiin ja toiminnan tilapäiseen lopettamiseen varattuja varojen kulumista on tarkkailtava ja tarvittaessa varoja on siirrettävä muihin toimenpiteisiin. Toiminnan tilapäiseen lopettamiseen on sidottu varoja kahden hankkeeseen yhteensä 0,3 miljoonaa euroa. **Muissa toimenpiteissä ei ole ollut hankkeita ja näyttää siltä, ettei hankkeita synny lähitulevaisuudessa sosiaalis-taloudelliseen toimenpidekokonaisuuteen.**

Taulukko 10. Suomen elinkeinokalatalouden rakenneohjelman 2000-2006 väliraportin suositukset ja niiden toteutuminen.

Suositus	Toteuma	Seuraus
Pyyntiponnistuksen säätelyyn, sosiaalitaloudellisiin toimiin ja toiminnan tilapäiseen lopettamiseen liittyvää rahoituskehystä on tarkkailtava ja jos hankkeita ei synny varoja voidaan siirtää muihin toimenpiteisiin	* Pyyntiponnistuksen säätelyä ja sosiaalis-taloudellisia toimia ei ole rahoitettu *Toiminnan tilapäiseen lopettamiseen liittyviä hankkeita 2	
EU:n kalastuspolitiikan ja saalis-kiintiöiden vuoksi uusien aluksien rakentaminen ja alusten nykyaikaistaminen ohjelmakauden lopulla vaikeutuu. Nykyisten rakentamis-suunnitelmien toteutuminen on epävarmaa, joten lisärahoitusta ei toimenpiteeseen tarvita. Tilanteen kehittymistä on kuitenkin seurattava ja toteutettaviin hankkeisiin on varattava rahoitusta.	* Uusia kalastusaluksia hankittu väliarvioinnin jälkeen 2 * Väliarvioinnin jälkeen tukea muutamiin alusten nykyaikaistamishankkeisiin	* Aluskanta modernisoituu hitaasti * Investointiaktiivisuus indikoi sitä, että kalastajat ovat huolestuneita tulevaisuudestaan * Hyljetuhot vähentymässä uusien pyydysten myötä
Pienimuotoiseen rannikkokalastukseen liittyviä hankkeita on vähän, sillä kalastajien investointihalukkuus on ollut alhainen. Hankkeiden syntyminen vaatii hankevetäjiä, joiden kustannuksia tulisi voida rahoittaa. Varoja voidaan siirtää muihin toimenpidekokonaisuuksiin.	* Investointihalukkuus ei ole lisääntynyt väliarvioinnin jälkeen	* Onko kalastajien tärkeimmät investoinnit tehty? * Sivuumattikalastajien investointitarpeet pieniä * Ennen ohjelmakauden loppua pyrittävä madaltamaan pienimuotoista rannikkokalastausta harjoittavien yritysten esteitä investointeihin ja yhteistyöhön

Väliarvioinnissa kiinnitettiin huomiota toimenpiteeseen pienimuotoinen rannikkokalastus liittyviin ongelmiin. Väliarvioinnin jälkeen Ahvenanmaalla on käynnistetty viisi hanketta, mutta rahoituksesta on edelleen sitomatta suurin osa. **Ennen ohjelmakauden loppumista tuleekin pyrkiä madaltamaan pienimuotoista rannikkokalastusta harjoittavien kalastusyri-tysten esteitä käyttä hyväksi rahoitusmuotoa.**

Rakenneohjelman tavoitteet

Ahvenanmaan elinkeinokalatalouden rakenneohjelman 2000-2006 tavoitteena kalastuksen osalta ovat:

1. Kalastajien sukupolvenvaihdon helpottaminen
2. Kalastuslaivaston nykyaikaistaminen kalankäsittelyn edellytysten, laivojen hygienioiden sekä työolojen ja työturvallisuuden parantamiseksi
3. Kalastajien yhteistyön lisääminen
4. Parantaa kalastuksen kannattavuutta ja kehittää kalastusta

Kalastusyri-tysten sukupolven vaihdokseen liittyvä tavoite on hyvin keskeinen päämäärä Ahvenanmaan rakenneohjelmassa ja maakunnan kalatalou- dessa. Sosiaalis-taloudellisesta toimenpiteestä voivat nuoret alle 35-vuotiaat kalastajat saada rahoitusta kalastusaluksen tai –veneen hankintaan. Toimen- piteestä ei ole vielä rahoitettu yhtään hanketta, joten näyttää siltä, että toi- menpide ei sovellu nuorten kalastajien tukemiseen ja sen avulla ei pystytty tavoitteita saavuttamaan. Tähän ongelmaan on kiinnitetty huomiota myös väliarvioinnissa.

Rahoitusta **sosiaalis-taloudellisiin toimenpiteisiin** on varattu vain 48 000 euroa. **Vielä ei ole tarvetta siirtää varoja toiseen toimenpidekokonaisuuteen, mutta tilannetta on syytä tarkkailla.** Jos toimenpidekokonaisuuteen ei synny hankkeita, varoja tulee siirtää muihin toimintalinjoihin tai toimen- pidekokonaisuuksiin.

Yri-tysten sukupolvenvaihdokset eivät kosketa ainoastaan kalastusyri-tyksiä vaan kaikkia pk-yri-tyksiä, joten kysymyksessä on elinkeinokalataloutta laa- jempi ongelma. Jatkossa onkin löydettävä keinoja, joiden avulla perheyri- tyksissä sukupolvenvaihdos voidaan joustavasti toteuttaa. Kalastuksessa tä- hän liittyy myös alan imagoon ja kannattavuuteen liittyviä ongelmia, jotka olisi kyettävä ratkaisemaan.

Alusten rakentamisen liittyvä määrällinen tavoite on vanhan 100 GT alustonniston korvaaminen uusilla aluksilla. Tavoitteena oli uusia rannikon kalastuslaivastoa noin viiden aluksen vuosivauhtia. **Tätä tavoitetta ei ole vielä saavutettu.** Ahvenanmaan lohen merikalastus on vähentynyt ja silakantroolauksen loppunut. Rannikkokalastukseen on liittynyt useita epävarmuustekijöitä, jotka ovat hillinneet kalastajien investointihalukkuutta. Tukea voitiin myöntää vain vuoden 2004 loppuun asti, jos aluskapasiteettia poistui alusrekisteristä.

Alusten nykyaikaistamiseen liittyvä tavoite on silakkasaaliin parempi hyödyntäminen kalanjalostusteollisuuden raaka-aineena. Ahvenanmaalaisten kalastajien kilohaili- ja silakkasaaliit ovat pienentyneet viime vuosien aikana. Nykyisin Ahvenanmaan merialueen silakankalastus on verkko- tai rysäkalastusta. Ahvenanmaan alusrekisterissä on neljä pelagista troolaria ja yksi pohjatroolari. Merkittävin kalasatama on Jurmo, johon purettiin vuonna 2003 noin 1,3 miljoonaa kiloa silakkaa ja kilohailia. Silakankalastuksen ja elintarvikesilakan kalastukseen ja kulutukseen liittyviä kysymyksiä on käsitelty sivulla 9. Silakankalastuksen ongelmat ovat samanlaisia sekä Ahvenanmaalla että Manner-Suomessa.

Alusten nykyaikaistamiseen liittyy myös tavoite saaliiden käsittelyn parantamisesta. Lisäksi tavoitteena on kalastajien työolojen ja työturvallisuuden parantaminen. Hankkeet ovat liittyneet ohjelman tavoitteiden mukaisesti pääasiassa alusten turvallisuuteen. Lisäksi kalastajat ovat hankkineet hylkeenkestäviä pyydyksiä. **Hankkeita on ollut melko vähän, mikä saattaa kertoa siitä, että kalastajat ovat tehneet tärkeimmät investoinnin ohjelmakauden alussa tai kalastajat ovat epävarmoja tulevaisuudestaan eivätkä halua investoida kalastusvälineistöön.**

Kalastajien yhteistyöhankkeita on ollut vähän, vaikka tukea voidaan myöntää hyvin erilaisiin kalastajien yhteisiin investointeihin ja toimenpiteisiin. Näyttää siltä, että kalastajat eivät itse ole halukkaita kehittämään ja toteuttamaan yhteistyöhankkeita vaan niiden syntyminen vaatii muita keinoja. Tukea tulisi voida myöntää kalastajien hankkeiden hallinointiin.

3.2.2. Vesiviljely

Rakenneohjelman toteutuminen

Ahvenanmaan elinkeinokalatalouden rakenneohjelmassa ohjelmakaudella 2000-2006 vesiviljelyn kehittämiseen on suunnattua varoja yhteensä 4,4 miljoonaa euroa, josta julkisia varoja on 1,7 miljoonaa euroa. **Vesiviljely on pystynyt hyödyntämään rakennetukivaroja melko heikosti.** Julkisista

varoista on hankkeisiin sidottu viidennes. Väliarvioinnin jälkeen uusia hankkeita on aloitettu 10.

Vaikka väliarvioinnissa jo epäiltiin vesiviljely-yritysten kykyä hyödyntää niille varattuja rakennetukia, raportissa suositeltiin, että rahoitusta on varattava yritysten investointi- ja kehittämishankkeisiin. Tärkeinä pidettiin uusiin viljelylajeihin ja tuotantosuunnan monipuolistamiseen liittyviä hankkeita.

Ahvenanmaalaiset vesiviljely-yritykset ovat hankkineet hyljetuhoja estäviä verkkokasseja sekä vesiviljelyssä ja kalankäsittelyssä tarvittavia laitteita. Väliarvioinnin jälkeen rahoitettujen hankkeiden joukossa on yksi ympäristönsuojeluun liittyvä investointi.

Vesiviljely-yritysten investointihalukkuus on ollut heikko ja näyttää siltä, että varoja voidaan vesiviljelyn investointihankkeista siirtää muihin hankkeisiin. Tällaisia hankkeita ovat esimerkiksi vesiviljelyyn liittyvät tutkimushankkeet.

Taulukko 11. Ahvenanmaan elinkeinokalatalouden rakenneohjelman 2000-2006 suositukset ja niiden toteutuminen.

Suositus	Toteuma	Seuraus
Yritysten investointi- ja kehittämishankkeisiin on varattava rahoitusta, mutta muutoin toimenpiteestä voidaan siirtää varoja muihin toimenpiteisiin. Tärkeitä hankkeita investointien lisäksi ovat uusien viljelylajeihin ja tuotantosuunnan monipuolistamiseen liittyvät hankkeet.	* Hankkeita väliarvioinnin jälkeen vähän * Investoinneilla parannettu tuotantoa ja laatua sekä hankittu hylkeiltä suojaavia verkkokasseja	* Ruokakalan laatu paranee * Tuotannon kehittäminen vaikuttaa sekä kannattavuuteen että tuotteiden laatuun * Ympäristökuormitus pienentynyt jonkin verran

Rakenneohjelman tavoitteet

Ahvenanmaan elinkeinokalatalouden rakenneohjelman 2000-2006 tavoitteena vesiviljelyn osalta on:

1. Elinkeinoon kannattavuuden ja kilpailukyvyn turvaaminen
2. Toiminnan monipuolistaminen, laadun parantaminen ja ympäristökuormituksen vähentäminen

Ohjelmakauden aikana on tarkoitus pyrkiä siirtämään viljely-altaita alueille, joilla olisi paremmat viljelyolosuhteet. Tämä edellyttää investointeja varus-

teihin ja laitteisiin. Ohjelmakauden aikana ensisijaisiksi toimiksi katsotaan ympäristövaikutuksia vähentävät toimet.

Ahvenanmaalaiset vesiviljelijät ovat investoineet viljelyssä tarvittavaan kalustoon ja laitteisiin, hyljetuhojen estämiseen ja kalan laadun ja elintarvike-turvallisuuden parantamiseen ohjelman tavoitteiden mukaisesti. Hankkeet eivät ole vaikuttaneet liikevaihdon kasvuun, mutta ne ovat **tehostaneet tuotantoa ja parantaneet laitosten hygieniaoioja**. Tuotannon monipuolistamiseen kuten esimerkiksi siiankasvatuksen lisäämiseen liittyviä hankkeita ei ole aloitettu. Ympäristöpositiivisia hankkeita Ahvenanmaalla on toteutettu 11.

Useita vesiviljelyyn liittyviä hankkeita on rahoitettu pilottitutkimus ja –hankkeet toimenpiteestä. Ahvenanmaan ohjelmasta on rahoitettu esimerkiksi kalaterveyteen liittyviä hankkeita. Näitä **kalanviljelyä tukevien hankkeiden rahoitusta on syytä jatkaa**.

Taulukko 12. Ahvenanmaan elinkeinokalatalouden rakenneohjelman 2000-2006 tavoitteet ja niiden toteutuminen.

Tavoite	Toteuma	Seuraus
Tavoitteena kannattavuuden ja kilpailukyyn turvaaminen. Tavoitteiden saavuttamiseksi toimintaa monipuolistettava, laatua parannettava ja ympäristökuormitusta vähennettävä.	* Investoinnit parantaneet hygieniää ja kalankäsittelyä * Investoinneilla parannettu tuotantoa ja vähennetty ympäristökuormitusta * Toiminnan monipuolistaminen ei ole käynnistynyt odotetusti	* Ruokakalan laatu paranee * Tuotannon kehittäminen vaikuttaa sekä kannattavuuteen että tuotteiden laatuun * Ympäristökuormitus pienentynyt jonkin verran

3.2.3. Kalanjalostus

Ahvenanmaalla kalanjalostukseen ja kalakauppaan on kohdennettu varoja 3,3 miljoonaa euroa, joista julkisia varoja on 1,3 miljoonaa euroa. **Jalostusyritysten vähäisestä määrästä huolimatta toimenpiteen rakennerahoitusta on hyödynnetty melko hyvin**. Rahoituksesta on sidottu lähes puolet.

Väliraportissa suositellaan, että kalanjalostukseen suunnatun kehittämisrahoituksen tilannetta on seurattava ja tarvittaessa, jos yritysten investoinnit vähenevät, varoja kannattaa siirtää muihin toimenpiteisiin. Väliraportin jälkeen on aloitettu 16 hanketta. Rahoitusta on käytetty tuotannon tehostamiseen ja jalostusasteen nostamiseen sekä tuotteiden laadun parantamiseen.

Ahvenanmaan elinkeinokalatalouden ongelmana on hyvin keskittynyt kalanjalostustoiminta. Yrityksiä on suhteellisen vähän ja yksi yritys hallitsee markkinoita. Tämä näkyy myös rakennerahoituksessa. Merkittävän osan rahoituksesta on käyttänyt yksi yritys. Rakennerahoituksen käyttö riippuikin hyvin paljon sen tekemistä investoinneista. **Tulevaisuudessa olisikin tärkeää pyrkiä vahvistamaan myös pienten yritysten asemaa kalanjalostuksessa.**

Taulukko 13. Ahvenanmaan elinkeinokalatalouden rakenneohjelman 2000-2006 suositukset ja niiden toteutuminen.

Suositus	Toteuma	Seuraus
Kalanjalostukseen ja kalakauppaan suunnattua rahoitusta on riittävästi ja yrityshankkeisiin tulee varata tarvittava KOR-rahoitus. Rahoitustilannetta seurattava ja tarvittaessa, jos yritysten investointitarve vähenee, varoja on siirrettävä muihin toimenpiteisiin.	* Investointiaktiivisuus melko hyvä, mutta yksi yritys vastaanottanut pääosasta investointeja	* Hygieniavaatimukset ja kaupan vaatimukset saavat yritykset miettimään kehittämistarpeitaan ja strategioitaan, joilla pärjäävät kilpailussa * Suurimman yrityksen asema vahvistunut

Rakenneohjelman tavoitteet

Ahvenanmaan rakenneohjelman toimenpiteen ”jalostuksen ja kaupan pitämisen” päämääränä on vahvistaa kalatalouden ja kalatukkujen taloudellista kannattavuutta, mutta myös kehittää kotijalostusta yksittäisten kalastajien työpaikkojen säilyttämiseksi²⁴. Ohjelmakauden tavoitteiksi on asetettu:

1. Liikevaihto kasvaa 10 prosenttia
2. Tuotteiden ja laadun parantaminen
3. Vientiedellytysten ja toimijoiden välisen yhteistyön parantaminen
4. Ympäristövaikutusten vähentäminen
5. Raaka-aineen hyödyntämisen parantaminen
6. Atk-pohjaisen jakelujärjestelmän kehittäminen

Yritykset ovat hankkineet tuotannossa tarvittavia laitteita ja koneita sekä kunnostaneet tuotantotiloja. Hankkeilla on parannettu tuotantotilojen hygieniaooloja. Investoinnit ovat vaikuttaneet tuoreiden ja jäähdytettyjen tuotteiden tuotantokapasiteettiin. Kapasiteetin lisäys ei välttämättä merkitse tuotannon lisäämistä. Ympäristöpositiivisia hankkeita on ollut kolme kappaletta.

²⁴ Ahvenanmaan kalatalouden rakennesuunnitelma ohjelmakaudelle 2000-2006 (s.74)

Kalanjalostukselle asetetut tavoitteet näyttävät toteutuvan melko hyvin. Yritysten liikevaihto on jo kasvanut 17 prosenttia hankkeiden indikaattoritietojen mukaan. Tuotteiden laadun valvonta on kehittynyt ja tuotantotilat vastaavat nykyajan vaatimuksia. Tavoitteet ympäristökuormituksen vähenemisen osalta ovat toteutumassa.

Hankkeet ovat parantaneet vientiedellytyksiä, vaikka viennin merkitys yritysten liiketoiminnassa ei ole kasvanut. Kilpailu kotimaan markkinoilla on kireää ja ahvenanmaalaiset yritykset ovat pyrkineet vastamaan kotimaisen kysynnän kasvuun. Pienet yritykset toimivat paikallisilla markkinoilla ja niillä ei ole kapasiteettia vientiin, joka vaatii osaamista ja resursseja.

Toimijoiden yhteistyön lisäämisen edellytysten parantaminen on vaikea tavoite saavuttaa. Se vaatisi yhteisiä hankkeita mm. markkinoinnissa, kuljetuksissa tai tuotannossa. Yhteistyön aloittaminen on vaikeaa ja se tarvitsisi ulkopuolista apua tai selvän yhteisen hyödyn löytymistä.

Taulukko 14. Ahvenanmaan elinkeinokalatalouden rakenneohjelman 2000-2006 tavoitteet ja niiden toteutuminen.

Tavoite	Toteuma	Seuraus
Kalanjalostuksessa ja tukkukaupassa tavoitteet ovat: tuettujen jalostusyrietysten liikevaihto kasvaa 10 %. Tuotteiden kehittäminen ja laadun parantaminen. Vientiedellytysten ja toimijoiden välisen yhteistyön parantaminen. Raaka-aineen hyödyntämisen parantaminen. Atk-pohjisen jakelujärjestelmän kehittäminen.	<ul style="list-style-type: none"> * Tavoite liikevaihdon kasvusta toteutuu * Tuotteiden kehittämisen tavoitte toteutumassa melko hyvin * Yritysten jalostusaste on nousut * Hygienia ja laatu parantunut 	<ul style="list-style-type: none"> * Yritykset vahvistuvat * Yritykset pystyneet vastaamaan kuluttajien vaatimuksiin helposti laitettavista kalatuotteista * Yksi yritys hallitsee markkinoita

4. Kestävä kehitys ja ympäristöpolitiikka

Elinkeinokalatalouteen liittyy lukuisia ympäristönäkökohtia kuten esimerkiksi vaikutukset vesien ekosysteemiin, energian ja raaka-aineiden käyttöön, maaperään, ilmanlaatuun, melu ja ympäristöterveyteen. Tärkeimmät toimialan vaikutukset kohdistuvat vesistöjen ja merialueen kuormitukseen sekä kala- ja rapukantoihin. Alan kannalta keskeisin kysymys on kalakantojen kestävä käyttö. Euroopan unionin kalastuspolitiikan ydintavoite on kestävä kalastus- ja vesiviljelytoiminta. Se tarkoittaa nykyistä tehokkaampaa kalavarojen säilyttämistä ja hoitoa, mikä edellyttää kalastuslaivaston ja pyyntiponnistuksen säätelystä. Vesiviljelyä koskevien toimien päämäärä-

nä on luoda parhaat edellytykset Euroopan vesiviljelyn kestäväälle kehitykselle. Tämä edellyttää tukea tutkimukselle ja asianmukaisen ympäristö- ja terveysvaatimusten kehittämiseksi²⁵.

Ympäristö- ja luonnonsuojelupolitiikka vaikuttavat elinkeinokalatalouteen monin tavoin. Yksi vaikutus alaan on sen saama julkisuus. Elinkeinokalatalous joutuu usein vastamaan julkisuuden paineeseen. Ala nähdään uhkana ympäristölle ja kalakannoille. Ammattikalastus näkyy usein julkisuudessa ristiriitatilanteissa, jotka liittyvät kalakantojen käyttöön tai lajiensuojeluun. Kalankasvatuksen julkisuuskuvaa on hallinnut keskustelu vesien rehevöitymisestä. Koko elinkeinokalatalousalan olisikin pystyttävä vastamaan ympäristökysymyksiin liittyviin haasteisiin.

Euroopan unionin kalastuslaivaston kalastuskapasiteetti ylittää selvästi sen kapasiteetin, jolla käytössä olevia kalavaroja voidaan hyödyntää. Suomessa ongelmat kalavarojen käytöstä ja kalastuslaivaston koon säätelystä ovat liittyneet merikalastukseen. Merialueella kalavarojen käyttöä on ohjattu antamalla määräyksiä suurimmista sallituista saaliista. Suomessa näitä kiintiöityjä kalalajeja ovat silakka, kilohaili, turska ja lohi.

Kalastajan näkökulmasta kiintiöt ja muut kalastuksen rajoitukset aiheuttavat toimintaan tehottomuutta. Kalastus on keskeytettävä, jos kiintiöt täyttyvät tai kalastusaikoja rajoitetaan. Tämä aiheuttaa vaikeuksia kalastajien lisäksi myös kalanjalostukselle. Kalastukselle tämä aiheuttaa kustannuksia, kun pyynti joudutaan lopettamaan tai ei pystytä käyttämään koko kalastuskapasiteettia hyväksi. Kalastajien näkökulmasta myös saaliskiintiöiden ja kalastusrajoitusten ennakoimattomuus aiheuttaa epävarmuutta, mikä heijastuu investointihalukkuuteen. Kalastuksen keskeytyminen aiheuttaa sen, että kalanjalostukselle ei tule raaka-ainetta, mikä aiheuttaa koko kala-kauppaketjuun epäennustettavuutta ja lisäkustannuksia sekä vaikeuttaa tuotteiden myyntiä.

Kalastuskiintiöt ja –rajoitukset, jos kalastusyritys ei pysty niitä ennakoimaan, aiheuttaa toimintaan tehottomuutta ja lisäkustannuksia. Kalastajat eivät pysty korvaamaan kalastuksen keskeytymisestä aiheutuneita tulonmenetyksiä. Epävarmuus ja tulojen pienentyminen vähentävät kalastajien mahdollisuuksia ja halua investoida kalastukseen. Investoinnit nykyaikaisiin kalastusaluksiin ja –laitteisiin ovatkin vähentyneet epävarmuuden vuoksi. Erityisesti kielteisiä vaikutuksia on ollut merikalastukseen. Rannikkokalastukseen, jossa investoinnit ovat pienempiä, vaikutukset ovat olleet pieniä.

Saaliskiintiöiden ja muiden vastaavien kalastusrajoitusten tarkoituksena on suojella kalavaroja ylikalastukselta. Jos rajoituksia ei olisi, kalavaroihin kohdistuisi liian kova kalastuspaine ja kalakannat romahtaisivat, mistä seuraisi kalastuksen väheneminen. **Kalastuksen säätely on välttämätöntä,**

---

²⁵ EU (2002)

mutta se tulee toteuttaa niin, että kalastajat ja kalanjalostus pystyvät nykyistä paremmin sopeuttamaan toimintaansa rajoituksiin. Tästä syystä tulisi kehittää ja kokeilla uusia keinoja ja tapoja säädellä kalastusta.

Eri toimialoja koskevan vesiensuojelun tavoiteohjelman²⁶ mukaan kalanviljelyn oli vähennettävä vesistökuormitustaan vuoden 2005 loppuun mennessä. Kalanviljelylle asetettu tavoite oli vähentää ravinnekuormitusta noin kolmanneksella. Tavoitteen saavuttamiseksi esitettiin rehujen kehittämistä, kehittyneempien ruokintamenetelmien käyttöönottoa ja laitosten päästöjen vähentämistä parantamalla nykyiset laitokset. Kalankasvatus on saavuttanut kuormitustavoitteensa. Seuraavan vesiensuojelun tavoiteohjelman aikana onkin asetettava edellisiä tavoitteita saavuttamattomille toimialoille tiukemmat tavoitteet ja ohjauskeinot kuin niille toimialoille, jotka ovat saavuttaneet edelliset tavoitteensa.

Kalankasvatus on luvanvaraista toimintaa. Luparatkaisuisissa sovelletaan sekä ympäristö- että vesilakia. Vesialueella tapahtuvaan verkkokassikasvatukseen tarvitaan myös oikeus vesialueen hallintaan omistus- tai hallintaoikeuden kautta. Ympäristölupia myöntävät viranomaiset ovat usein pienentäneet lupahakemuksessa anottua kasvatetun kalan määrää. On vaikea arvioida, kuinka paljon tämä on vaikuttanut rakennetukien hyödyntämiseen. Koska kasvatetun kalan määrää ympäristöluvissa lähes jatkuvasti on pienennetty, se ei ainakaan ole edistänyt ja rohkaissut kalakasvattajia tekemään investointeja. Lupaprosessi aiheuttaa lähes aina epävarmuutta kalankasvattajissa, vaikka lupaprosessin lopputulos olisi ennakoitavissa. **Epävarmuus tulevaisuudesta, johon liittyy myös ympäristöluvan myöntäminen, ja laitoksen pienuus vähentävät yrittäjien halukkuutta investointeihin ja tätä kautta vähentävät mahdollisuuksia rakennetukivarojen käyttöön.** On tosin muistettava, että kasvatusmääriä ohjaa myös markkinatilanne. Kova kilpailu ja alhainen kalan hinta ovat viime vuosina olleet suurempi este investoinneille kuin ympäristöluvissa olleet rajoitukset.

Melko pientenkin kalamäärien kasvatukseen täytyy anoa ympäristölupa. Verrattuna muihin ympäristölupia vaativiin toimialoihin kalankasvatuksen lupakynnys on alhainen. Koska **hyvin pienetkin kalankasvatustilat joutuvat hakemaan ympäristöluvan, kalankasvatukseen liittyvien pilotti- ja tutkimushankkeiden toteuttaminen on vaikeutunut.** Kalankasvattajat eivät rakenna pienikokoisia koetoimintaan soveltua laitoksia, koska lupaprosessi koetaan hankalaksi ja kalliiksi. Tämä on vaikeuttanut rakennerahaston varojen käyttöä kalanviljelyyn liittyviin pilottihankkeisiin ja –tutkimuksiin. Luparajaa tulisikin kalanviljelyssä nostaa kolminkertaiseksi nykyisestä tasosta.

Melko uusi uhka rannikkokalastukselle ja kalanviljelylle on hylkeet, jotka syövät kaloja pyydyksistä ja altaista. Kalastukseen on vaikuttanut myös

---

²⁶ Ympäristöministeriö (1998)

hylkeiden ohella Suomen vesialueella harvoin esiintyvän pyöriäisen suoje-
lu. Lajien suojeleminen on vaikuttanut kalastukseen. Hylkeet ovat haitanneet ran-
nikkokalastusta ja aiheuttaneet kalastajille tulojen menetyksiä. Samoin ka-
lanviljelylle on aiheutunut hylkeistä haittoja, vaikka pienempiä kuin kalas-
tajille. Hyljevahinkojen aiheuttamat tulomenetykset ovat vähentäneet kalas-
tajien mahdollisuuksia tehdä investointeja. Pyöriäisten suojelemaan liittyvä
ajoverkkopyynnin kielto heikensi myös kalastajien asemaa.

Yhteenvedon voidaan todeta, että ympäristöpolitiikka ja sen ohjauskeinot
ohjaavat elinkeinokalataloutta kuten muitakin elinkeinoja. Elinkeinokalata-
loudessa ympäristölainsäädäntö vaikuttaa eniten alkutuotantoon kalastuk-
seen ja kalanviljelyyn.

5. Suositukset

5.1. Suositukset kaudelle 2000-2006

Väli raportissa annetut suositukset ja kuvatut hankkeiden hyvät käytännöt
ovat edelleen ajankohtaisia. Näiden suositusten lisäksi ohjelmakauden lo-
pulla tulee rahoitusta ohjata seuraavasti:

1. Yritysten hankerahoitus on turvattava. Yritysten investointihankkeet
ovat ensisijaisia ja seuraavaksi tulevat yritysten toimintaympäristöä
tukevat hankkeet. Yritysten laatuhankeita on tuettava.
2. Kalastajien yhteistyöhankkeita, joilla pyritään parantamaan saaliin
käsittelyä ja laatua, on tuettava ja niiden käynnistämistä pyrittävä
aktivoimaan.
3. Kalasatamien kehittämistä tulee jatkaa. Rahoitusta tulee ohjata
Manner-Suomen rannikolla keskuskalasatamaverkon rakentamiseen.
Hankkeille, jotka voidaan käynnistää nopeasti, tulee myöntää rahoit-
tusta, ja siirtää rahoitusta sinne, missä ollaan valmiit sitoutumaan sa-
tamien rahoitukseen ja parantamiseen. Tällainen hanke on esimer-
kiksi Uudenkaupungin kalasataman kehittäminen. Lisäksi sisä-
vesikalastusta tukevan kala- tai irtopakastusvarastojen rakentamista
on tuettava. Tarvittaessa kalasatamahankkeisiin on ohjattava varoja
muista toimenpiteistä.
4. Vesiviljely-yritysten investoinneille on varattava rahoitusta. Vesivil-
jelyä tukevia hankkeita kuten uusien kalalajien viljelyhankkeita on
tuettava. Vesiviljelystä voidaan siirtää varoja muihin toimenpitei-
siin.

5. Rakenneohjelman loppukaudella on tärkeää saada yritysten (kalanjalostus ja vesiviljely) omavalvonta kuntoon.
6. Kalanjalostusyritysten hankkeita on tuettava, mutta hankkeita rahoitettaessa on varottava luomasta liikakapasiteettia. Paikallisille markkinoille tähtääviä hankkeita on tuettava ja edistettävä pienyritysten yhteistyöhankkeita.
7. Vientihankkeita on edelleen tuettava. Tuettavia hankkeita ovat esimerkiksi yritysten osallistuminen ulkomaisille messuille ja meneillään oleva sisävesien pienten kalojen vientihanke Padasjoella. Yritysten vientihankkeissa on yrityksiltä vaadittava omarahoitusta. Pitkäaikaisissa, useita vuosia kestävässä hankkeissa, on pyrittävä asteittain lisäämään hankkeeseen osallistuvien omarahoitusta.
8. Alan ammattikunnan hankkeisiin on varattava rahoitusta. Uusia hoitokalastushankkeita ei tule loppuohjelmakaudella aloittaa.
9. Ahvenanmaan rakenneohjelman toteutukseen varattuja varoja tulee käyttää yhteisiin hankkeisiin Manner-Suomen rakennerahaston kanssa. Tällaisia hankkeita ovat esimerkiksi vesiviljelyn kehittämiseen liittyvät hankkeet, pilotti- ja tutkimushankkeet, kalan menekinedistämishankkeet ja vientihankkeet.
10. Ahvenanmaan rakennerahastossa on vielä runsaasti varoja, joita ei ole sidottu hankkeisiin. Näyttää siltä, että kaikkia varoja ei pystytty käyttämään, mikäli useita uusia hankkeita ei aloiteta alkusyksyn 2005 aikana, joten varoja on siirrettävä muille alueille.
11. Ahvenanmaalla on tuettava rannikkokalastukseen liittyviä investointeja. Näitä ovat esimerkiksi kalan laatuun, kalastajien tarvitsemiin tiloihin, laitteisiin ja rakennuksiin tehtävät investoinnit. Ahvenanmaalla on jatkettava rannikkokalastusta tukevien satamien kehittämistä.
12. Ahvenanmaalla on pyrittävä kehittämään kalastajien yhteisiä hankkeita, ja on pyrittävä sitouttamaan sidosryhmiä, mukaan lukien oppilaitoksia, kalatalouden kehittämishankkeisiin.
13. Ahvenanmaalla on pyrittävä kehittämään pieniä jalostusyrityksiä tukevia hankkeita. Tämä vaatii yritysten ulkopuolisen hankekoordinaattorin ja –kehittäjän palkkaamista.

5.2. Yleiset suositukset vuoden 2006 jälkeen

Elinkeinokalatalouden tulevaisuutta emme tiedä, mutta ala voi vaikuttaa siihen omilla toimillaan ja valinnoillaan²⁷. Viime vuosikymmenen aikana toimiala on joutunut hyvin nopeasti sopeutumaan toimintaympäristönsä muutoksiin ja alan muutokset tulevat jatkumaan myös tulevaisuudessa. Muutospaineet tulevat nykyistä enemmän maamme rajojen ulkopuolelta, mikä lisää elinkeinokalatalouden yritysten tarvetta etsiä ja löytää niitä menestystekijöitä, joiden varaan yritysten tulevaisuus voi perustua.

Suomen elinkeinokalatalouden visio on hyvin kuvattu kalatalouden vaihtoehtoisia tulevaisuudenkuvia esittelevässä tutkimuksessa²⁸: ”*Kalatalous on menestyvä toimiala, jossa eri toimijat tekevät laadukasta yhteistyötä. Ala on ammattimaisesti johdettu, ja alan toimijat osaavat hyödyntää luonnonresursseja kestäväällä tavalla. Alan arvostus on kasvanut ja sen tuotteilla ja palveluilla on kysyntää.*” Tätä visiota voidaan pitää myös rakennerahaston varoilla rahoitettujen hankkeiden päämääränä.

Yrityksen menestystekijöinä on viime vuosikymmeninä pidetty neljää tekijää, jotka ovat edelleen ajankohtaisia. Yrityksiltä niiden koosta tai toimialasta riippumatta edellytetään kykyä liittoutua, nopeaa päätöksentekoa ja joustavuutta. Lisäksi yritysten on kohdistettava toimintansa osaamisensa ydinalueelle²⁹. Nämä tekijät ovat edelleen ajankohtaisia.

Elinkeinokalatalouden toimijoiden on **kyettävä liittoutumaan** ja verkostoitumaan nykyistä paremmin. Alan toimijoiden on kyettävä terävöittämään edunvalvontaansa ja yhteistyötänsä, jotta toimiala pystyy parantamaan toimintaedellytyksiään ja vaikuttamaan lainsäädäntöön, ympäristö- ja kaavoituspolitiikkaan ja erityisesti kalatalouspolitiikkaan. Suomalaisten elinkeinokalatalouden toimijoiden, yritysten ja virkamiesten, on aktiivisesti esitettävä alan tavoitteita Euroopan unionille ja pyrittävä aidosti vaikuttamaan Euroopan unionin päätöksentekoon. Tämä pyrkimys yhteistyöhön ja omien etujen ajamiseen tarkoittaa myös alan strategiatyön lisäämistä ja todellisten tehokkaiden vaikutuskanavien miettimistä. **Ala tarvitsee kansallisen strategian, jonka tavoitteisiin eri osapuolet aidosti sitoutuvat.**

Vuosina 2000-2006 KOR-tukea ohjataan elinkeinokalalouteen Manner-Suomen ja Ahvenanmaan rakenneohjelmien ja Itä- ja Pohjois-Suomen tavoite 1-ohjelmien kautta. **Seuraavalla ohjelmakaudella rakennerahaston ohjelma-alueena tulisi olla koko Suomi.** Ahvenanmaalla tulee olla oma ohjelmansa, mutta sen strategisen päämäärä tulee olla sama kuin Manner-Suomessakin. Elinkeinokalatalouteen ohjattavan rakennetuen lähtökohtana

---

²⁷ Laitinen ym. (2005) s.7

²⁸ Laitinen ym. (2005)

²⁹ Kanter (1990)

tulee olla elinkeinon kehittäminen. Aluekehittämiseen liittyvät hankkeet tulee rahoittaa muista rakennerahastoista.

Elinkeinokalatalouteen vaikuttaa ympäristö- ja terveyslainsäädäntö sekä kalastuskiintiöt ja vesialueiden käyttöpolitiikka. Kalatalouden kannalta on tärkeää, että lupa- ja kiintiöpolitiikka ovat johdonmukaisia ja ennustettavia. Kalastuksen toimintaedellytykset on turvattava parantamalla kalastusvesialueiden saatavuutta. Alan toimijoiden tulee pyrkiä vaikuttamaan alan lainsäädäntötyöhön.

Rakennetukea tulee myöntää tulevaisuudessakin kaikille elinkeinokalatalousyrityksille niiden liikevaihdosta tai henkilöstömäärästä riippumatta. Kalastajista tukea tulee myöntää vain pääammattikalastajille tai poikkeustapauksissa sukupolvenvaihdon yhteydessä perheyritystä jatkavalle nuorelle alle 35-vuotiaalle kalastajalle.

Rakennetuet kuten muutkin yritystuet voivat vääristää kilpailua ja aiheuttaa kilpailuvuotoja. Rahoituksen myöntämisessä tulee kiinnittää huomiota mahdollisiin kilpailutilanteen muutoksiin. Rakennetuen avulla voidaan esimerkiksi luoda alalle ylikapasiteettia, vääristää hintoja ja luoda esteitä alalle pääsulle. Tukea myöntävien viranomaisten tulee olla hyvin selvillä alan markkinatilanteesta. Varsinkin ns. yleishyödyllisissä hankkeissa rahoittajan tulee huolehtia siitä, että ne eivät aiheuta eriarvoisuutta yrittäjien välillä. Tarvittaessa kilpailuvuotoja aiheuttavilla hankkeilla ei tule myöntää rakennetukia tai jos arvellaan tuen seurauksena syntyvän ylikapasiteettia, rakennetuen osuutta rahoituksesta tulee pienentää.

5.3. Kalastus

Kalastusyritykset ovat pystyneet käyttämään melko hyvin rakennetukea hyväkseen. Ongelmina ovat olleet alan heikko kannattavuus ja epävarmuus tulevaisuudesta, mitkä ovat vähentäneet kalastajien halukkuutta tehdä investointeja ohjelmakauden loppupuolella. Kalastajien asema kalakauppaketjussa on ollut perinteisesti heikko³⁰. Rakennetuen avulla tuleekin pyrkiä kalastuksen kannattavuuden ja aseman vahvistamiseen. Ensi ohjelmakaudella on **tärkeää ohjata tukea erityisesti rannikkokalastukseen**, mutta myös sisävesikalastus vaatii tukea ja merikalastuksen jatkuvuus on varmistettava. Rakennetukea tulee myöntää vain pääammattikalastajille.

Suomen kalastuslaivaston nykyaikaistamisen on alan kehityksen kannalta tärkeää. Alusten nykyaikaistamiseen on jatkossakin ohjattava rakennetuki-varoja. Meri- ja sisävesikalastukselle **tärkeitä ovat kalan laatuun, työ-**

---

³⁰ Niittykangas ym (1993)

turvallisuuden ja kalastustekniikkaan liittyvät hankkeet. Kalastajille tulee myöntää tukea mm. varastotilojen, kalan käsittelyyn ja saaliin jäähdyttämiseen liittyviin investointeihin. Tuen avulla ei kuitenkaan ole tarpeen lisätä nykyistä kalastuskapasiteettia. Kalastajamäärän lisäämiseen tähtääviä hankkeita ei tule suosia, jos kalastetun kalan kysyntä ei kasva merkittävästi. Nykyisellä pyyntikalustolla, jos sitä nykyaikaistetaan, voidaan kattaa nykyinen kalan kysyntä lähes kokonaan.

Rannikko- ja sisävesikalastukselle on erittäin tärkeää, että **kalastajat saavat käyttöönsä kalastusvesiä.** Vesialueiden käyttöön liittyvät ongelmat tulee ratkaista vesialueiden omistajia ja kalastajia tyydyttävällä tavalla. Rakennetukea tulee ohjata tämän ongelman ratkaisemiseen tähtääviin selvityksiin ja käytännön toimenpiteisiin.

Kalastuksen kannalta on tärkeää, että tukea ohjataan hankkeisiin, jotka parantavat kalastusyriyten kannattavuutta. Ne voivat olla kalan laatuun, pyydystekniikkaa tai kalanjalostukseen liittyviä hankkeita. Saaliin teknisen laadun parantamiseen liittyviä hankkeita on syytä tukea edelleen. Tukea on ohjattava valikoivien pyydysten kehittämiseen ja hankintaan. Hylkeenkestävien pyydysten hankinnan tukemista on jatkettava. **Tukea tulisi saada myös kalastusmatkailuun liittyviin hankkeisiin sekä muihin rannikkokalastusta täydentäviin toimintoihin ja niiden edistämiseen.** Esimerkiksi kalastusveneen muuttamiseen matkailukäyttöön soveltuvaksi tai uuden matkailuveneen hankintaan, jos se ei lisää kalastuskapasiteettia.

Kalasadamahankkeisiin on ohjattava rakennetukea. Merialueella olevaa keskuskalasadamaverkostoa tulee kehittää edelleen. Ahvenanmaalla on ohjattava varoja rannikkokalastusta palveleviin satamiin ja kalankäsittelykeskuksiin. Sisävesien kalastusta tukemaan on luotava toimivia kalan varastointi- ja jäähdytysasemia.

5.4. Kalanviljely

Kalanviljelyn kannattavuus on ollut heikkoa usean vuoden ajan. Tästä syystä rakennetuella on pyrittävä parantamaan alan kannattavuutta. **Tuotantomenetelmien ja uusien viljelylajien kasvatustekniikoiden kehittämiseen tulee ohjata varoja.**

Kalanviljelyn turvaamiseksi on tiivistettävä alan tutkimuslaitosten ja viljely-yriyten välistä yhteistyötä. Ala tarvitsee uusia innovaatioita ja tiiviimpää yhteistyötä alan yritysten ja sidosryhmien välillä kilpailukykyensä turvaamiseksi.

Koska ympäristöluvut ohjaavat alan toimintaa, toimijoiden tulee pyrkiä vaikuttamaan alan ympäristölainsäädäntöön. Ympäristöluparajaa on nostettava, jotta pienimuotoiseen kalankasvatukseen liittyvä tutkimus- ja kokeilutoiminta olisi nykyistä helpompaa.

5.5. Kalanjalostus ja kalakauppa

Kalanjalostuksessa kuten muillakin elinkeinokalatalouden aloilla on välttämättä löytää uusia ratkaisuja tuotannon ja toiminnan tehostamiseksi. Pienten ja keskisuurten yritysten on kehitettävä uusia jakelutieratkaisuja ja uusia tuotteita. Kalanjalostuksen ja kalakaupan rakenteiden on monipuolistuttava, koska loheen ja kirjoloheen perustuva tuotanto on yksipuolista ja haavoittuvaa. Rakennetukea on kohdistettava erityisesti muuhun kuin perinteisten kalanjalostustuotteiden valmistamisen lisäämiseen. Poikkeuksena ovat pienyritykset, jotka myyvät tuotteensa lähimarkkinoille.

Kalakaupan kannalta kalatuotteiden menekinedistämishankkeet ovat tärkeitä ja niitä tulee rahoittaa jatkossakin. Menekinedistämiseen liittyviä hankkeita voivat olla esimerkiksi erilaiset suurkeittiöille tai kuluttajille suunnatut mainos- ja tiedotuskampanjat. Ulkomaisille kalatalousmessuille osallistumista tulee tukea, jotta alan yrittäjät pystyvät tutustumaan alan uutuuksiin. Messuilla voidaan myös esitellä suomalaista elinkeinokalataloutta ja sen tuotteita. Valtakunnalliset hankkeet tulee rahoittaa Manner-Suomen ja Ahvenanmaan rakenneohjelmista.

5.6. Pilottihankkeet ja -tutkimukset

Rakennerahaston varoin rahoitettavien pilottihankkeiden ja -tutkimusten tulee selkeästi lähteä alan tarpeista ja hankkeilla tulee luoda alalle kehitysmahdollisuuksia tai pyrkiä poistamaan alan uhkatekijöitä. **Hankkeiden tulosten sovellettavuuteen ja tulosten julkaisemiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota.** Valtakunnallisesti merkittävistä hankkeista tulee päättää maa- ja metsätalousministeriössä kuten nykyisin tehdäänkin.

Kirjallisuus

EU (2002). Komission tiedonanto yhteisen kalastuspolitiikan uudistamisesta. Toimintasuunnitelma.

Kanter, R.M. 1990. Jättiläisen tanssi. Johtamisen ja urakehityksen haasteet 1990-luvulla. Otava. Keuruu.

Kokko, H. 2005. Kalankasvatuslaitosten luvitus. Kalankasvattaja 2:51-55.

Korhonen, P. 2005. Elinkeinokalatalouden rakenteellisen kehityksen indikaattorit. Riistan ja kalantutkimus. Kala- ja riistaraportteja nro 345.

Laitinen, J., Honkanen, A., Kettunen, J., Koskela, J. & T. Meristö 2005. Kalatalouden tulevaisuus. Riistan- ja kalatalouden tutkimuslaitos. Helsinki.

Niittykangas, H., Lääperi, R., Salo, H., Sundell, P. & T. Laukkanen 1993. Sisävesialueen ammattikalastuksen rakenne ja kehityksen edellytykset. Jyväskylän yliopisto. Keski-Suomen taloudellinen tutkimuslaitos. Julkaisuja 126.

Riistan ja kalantutkimus 2004. Ammattikalastus merialueella 2003. SVT. Maa-, metsä- ja kalatalous 2004:55.

Riistan ja kalantutkimus 2005. Kalan ulkomaankauppa 2004. SVT. Maa-, metsä- ja kalatalous 2005:58.

Salo, H. & T. Tohmo 2005. Elinkeinokalatalouden mosaiikki. Jyväskylän yliopiston ympäristöntutkimuskeskuksen tiedonantoja 158.

Salo, H., Tohmo, T., Nenonen, T. & H. Niittykangas 2003. Suomen elinkeinokalatalouden rakenneohjelman 2000-2006 väliarviointi.

ÅSUB 2004. Fiskerinäringens betydelse för samhällsekonomi på Åland. ÅSUB. Rapport 2004:9.

Ympäristöministeriö (1998). Vesiensuojelun tavoitteet vuoteen 2005. Suomen ympäristö 226.

kala
tutkimus

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
YMPÄRISTÖNTUTKIMUSKESKUS

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ
INSTITUTE FOR ENVIRONMENTAL RESEARCH